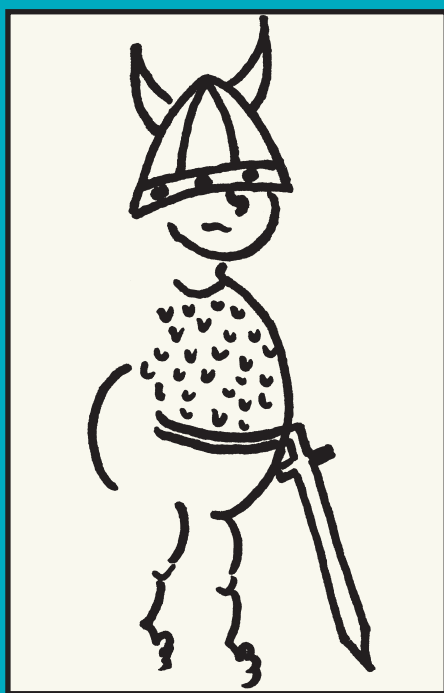

"Visst har jag rätt att ..."

En handbok om rättigheter
i skolan för elever med
funktionsnedsättning

Reviderad version 2013

*av Karin Paulsson, Britt Magnusson
och Karim Ghomri*

**Unga Funkisar
Allmänna Arvsfonden**

"Visst har jag rätt att ..."

Vilka rättigheter har elever med funktionsnedsättningar i sin skolvardag? Det finns många lagar, förordningar och FN-konventioner som gäller i skolan. Tyvärr är kunskapen om dessa ofta bristfällig hos skolhuvudmän, rektorer, lärare, lärarutbildare, tjänstemän i kommun och landsting, politiker, elever och föräldrar med flera.

Den här handboken vänder sig till alla som på olika sätt är berörda av dessa frågor. Vår förhoppning är att den ska ge vägledning och goda råd i juridiska frågor som är aktuella i skolan.

Vi har gjort förkortade versioner av långa och detaljerade lagtexter, vi visar på vissa inskränkningar i lagarna, vem som är ansvarig i olika frågor, praxis och prejudikat, otydligheter och luckor i lagarna. I många avsnitt finns också "Bra att veta"-rutor om sådant som kan vara bra att tänka på i olika situationer.

Detta är en reviderad version av den handbok som utkom 2010. Här finns bland annat uppdateringar av nya lagtexter (främst skollagen), nya länkar till information från skolverket och andra myndigheter samt information om regeringens "Strategi för genomförandet av funktionshinderspolitiken 2011-2016".

Karin Paulsson, Britt Magnusson och Karim Ghomri "Visst har jag rätt ..."

Denna rapport kan beställas från:

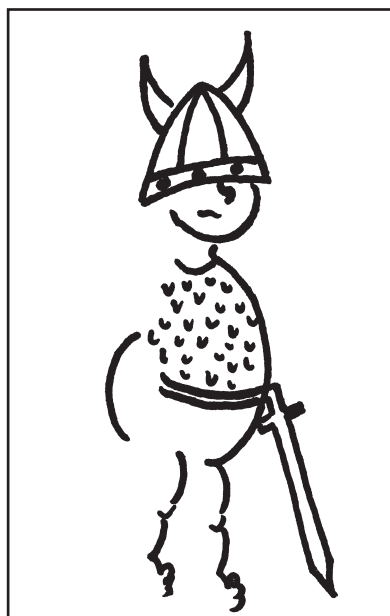
Unga Funkisar
c/o Eva Westling
Skarvvägen 154
388 96 Ljungbyholm
Tel: 0480-375 60
E-post: evawestling@telia.com
Hemsida: www.ungafunkisar.se

Unga Funkisar ©
Text: Fil dr Karin Paulsson, f d SIT-rådgivare Britt Magnusson
och jurist Karim Ghomri
Layout: Maria Hammar
Teckningar: Anna Florell ©
Tryckeri: Grafiska Punkten, Växjö, 2013
ISBN:978-91-637-4263-7

"Visst har jag rätt att ..."

En handbok om rättigheter
i skolan för elever med
funktionsnedsättning

Reviderad version 2013

*av Karin Paulsson, Britt Magnusson,
och Karim Ghomri*

Unga Funkisar
Allmänna Arvsfonden

Tack!

Vi vill framföra ett varmt tack till alla kontaktpersoner på Skolverket, Specialpedagogiska skolmyndigheten, Arbetsmiljöverket, Boverket och Hjälpmedelsinstitutet som bidragit i samband med revideringen av den här handboken. Era synpunkter har varit mycket värdefulla under vårt arbete!

Och ett hjärtligt tack till Eva Westling som skött administrativa frågor och varit vårt stora stöd under arbetet med handboken!

Stort tack också till Stiftelsen Längmanska Kulturfonden som beviljat medel för tryckkostnaderna!

Till sist ett stort tack till Allmänna Arvsfonden som bekostade arbetet med den första utgåvan av handboken år 2010.

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Åsa Eiremo'. The signature is written in a cursive, somewhat stylized font.

Åsa Eiremo

Förbundsordförande Unga Funkisar (f d Unga RBU-are)

Innehåll

• Varför behövs en handbok om rättigheter?	6
• FN-konventioner	8
• Skolans värdegrund och uppdrag	10
• Nationella mål, styrning och uppföljning	13
• Olika skolformer	16
• Rätten att börja skolan ett år senare eller få förlängd skolgång	20
• Rätten att välja skola	22
• Rätten att gå i den närmaste skolan	25
• Rätten att byta skolform	26
• Rätten till skolskjuts	28
• Rätten till tillgängliga skollokaler	32
• Rätten till kunskap och stöd i undervisningen samt elevhälsa	38
• Stöd till skolan från Specialpedagogiska skolmyndigheten	46
• Rätten till elevassistent eller personlig assistent	49
• Rätten till hjälpmedel	52
• Rätten att vara delaktig på raster, utflykter och skolresor	56
• Rätten att gå på fritidshem	58
• Rätten till inflytande	60
• Rätten att inte bli mobbad eller diskriminerad	62
• Skolans skyldigheter	66
• Familjernas möjligheter att överklaga beslut	70
• Samhällets ansvariga instanser (inklusive berörda myndigheter)	71
• Bilagor	78

Varför behövs en handbok om rättigheter?

??!

Denna handbok ingår som en avslutande och fristående del i projektet ”Särskild, särskild eller avskild – om skolsituationen för elever med rörelsehinder”, en treårig undersökning som bekostats av Allmänna Arvsfonden och har genomförts i samarbete mellan förbundet Unga RBU-are, Rädda Barnen, Barnombudsmannen och Pedagogiska institutionen vid Stockholms Universitet.

I projektet har vi studerat den fysiska, pedagogiska, psykosociala och organisatoriska tillgängligheten i grundskolan för elever med rörelsehinder. Resultaten visar att det fortfarande återstår mycket att göra innan vi får en skola för alla, där alla elever har lika värde och alla får det stöd de behöver. Rapporter från projektet kan beställas genom f d Unga RBU-are (numera Unga Funkisar) och Rädda Barnen (se Bilaga 1)

Under arbetet med undersökningen blev vi medvetna om det stora behovet av en handbok som på ett lättillgängligt sätt beskriver vilka rättigheter elever med funktionsnedsättningar har i sin skolvardag. Det är många lagar, förordningar och FN-konventioner som är aktuella i skolans värld och kunskapen om dessa är ofta bristfällig hos både elever, föräldrar, skolpersonal, kommunala tjänstemän och politiker med flera.

Vår förhoppning är att handboken kan ge vägledning, kunskap och goda råd i juridiska frågor som är aktuella i skolan. Den ska ses som en kortfattad översikt som inte ersätter den fullständiga lagtexten i de lagar och konventioner som vi hänvisar till.

Handboken gäller elever med alla former av funktionsnedsättningar, alltså inte enbart rörelsehinder. Det mesta gäller även alla andra elever. Vi beskriver vad som gäller i den obligatoriska skolan, det vill säga grundskola, grundsärskola, specialskola och sameskola. Förskoleklassen ingår också till viss del. Även om den är frivillig ingår den i skolans verksamhet.

Handbokens innehåll

I handboken beskrivs både elevernas rättigheter och skolans/samhällets skyldigheter. I slutet av handboken finns en översikt av vilka myndigheter eller andra instanser som har ansvar i olika frågor, vart man vänder sig om man är missnöjd med beslut och var man kan läsa mer om vissa frågor.

I handboken redovisar vi de viktigaste lagparagraferna och konventionsartiklarna som kan vara aktuella att känna till om en elev har funktionsnedsättningar av något slag

- » Skollagen, SL, och skolförordningen, SF.
- » FN:s konvention om barnets rättigheter, barnkonventionen.
- » FN:s standardregler.
- » FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.
- » Salamancadeklarationen.
- » Diskrimineringslagen, DL.
- » Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade, LSS.
- » Arbetsmiljölagen, AML.
- » Plan- och bygglagen, PBL.
- » Hälso- och sjukvårdslagen, HSL.
- » Förvaltningslagen, FL.

Vårt syfte har inte varit att ge en fullständig redogörelse av lagar och konventionstexter. Vi har gjort en förkortad version av långa och detaljerade lagtexter, vi visar på vissa inskränkningar (undantag) i lagarna, vem som är ansvarig i olika frågor, praxis/prejudikat, otydligheter och luckor i lagarna (ej heltäckande lagar). I alla avsnitt finns också ”Bra att veta”-rutor om sådant som kan vara bra att tänka på i olika situationer.

En ny skollag

En ny skollag gäller från 1 juli 2011 (SFS 2010:800). Handboken som trycktes 2010 har därför reviderats under 2013, främst i de avsnitt som berörs av skollag, skolförordningar och läroplaner, men även en del andra förändringar som blivit aktuella beskrivs.

FN-konventioner

Barnkonventionen

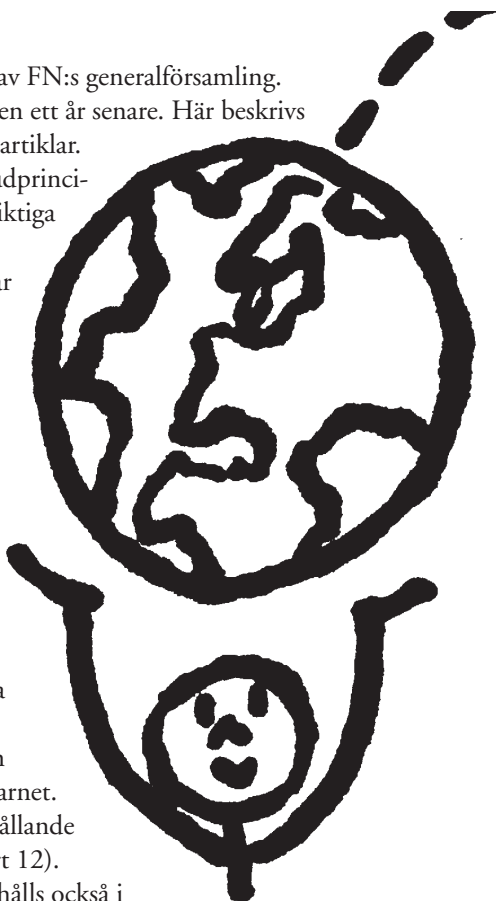
Barnkonventionen antogs 1989 av FN:s generalförsamling. Sverige anslöt sig till konventionen ett år senare. Här beskrivs barnets särskilda rättigheter i 54 artiklar. Fyra av artiklarna kallas för huvudprinciper/grundpelare. De är särskilt viktiga och utgör utgångspunkt för hela konventionen. Alla övriga artiklar ska läsas och tolkas tillsammans med dem:

- » Alla barn har samma rättigheter och lika värde. Ingen får diskrimineras på grund av funktionsnedsättning eller på andra grunder (art 2).
- » Barnets bästa ska alltid komma i första rummet vid alla beslut som berör barnet (art 3).
- » Varje barn har rätt att överleva och att utvecklas (art 6).
- » Barnet har rätt att uttrycka sin mening i alla frågor som berör barnet. Barnets åsikter ska beaktas i förhållande till barnets ålder och mognad (art 12).

Barns rätt till utbildning framhålls också i barnkonventionen. Där står att barnet har rätt till en kostnadsfri, tillgänglig och likvärdig grundutbildning. Undervisningen ska förbereda barnet för livet. Den ska syfta till att utveckla barnets fulla möjligheter och respekt för mänskliga rättigheter (art 28 och art 29). Barnet har också rätt till lek, vila och fritid (art 31).

Alla artiklar i barnkonventionen gäller alla barn. Barn med funktionsnedsättningar nämns dessutom i en särskild artikel där det bland annat står att ”varje barn med fysisk eller psykisk funktionsnedsättning har rätt till ett fullvärdigt och anständigt liv som möjliggör ett aktivt deltagande i samhället” (art 23). Barnkonventionens huvudprinciper finns inskrivna i skollagen (SL 1 kap 10§).

Bra att veta! I skolan är de nationella lagarna och förordningarna – till exempel skollagen, skolförordningarna och läroplanen – styrande. Barnkonventionen är inte juridiskt bindande, men regeringen har antagit en nationell

strategi (prop 2009/10:23) för att stärka och säkerställa barnets rättigheter i Sverige. Alla områden och verksamheter på statlig, landstings- och kommunal nivå berörs och allt arbete inom barnrättspolitikerna ska utgå från strategin. Att arbeta utifrån ett barnperspektiv innebär att inför alla beslut eller åtgärder ska den ansvarige beslutsfattaren ta ställning till om den aktuella frågeställningen berör barnet eller barnen och i så fall på vilket sätt. Det speglar synen på barn som fullvärdiga medborgare och kompetenta individer som ska bemötas med respekt i alla sammanhang. Detta innebär att lagar, författningar och deras tillämpning måste vara i samklang med barnkonventionen. Beslut och åtgärder som har konsekvenser för barn måste också följas upp ur ett barnrättsperspektiv och kräver samverkan mellan samhällets olika aktörer. I barnkonventionens artikel 4 står också att alla stater som skrivit under konventionen ”ska sträva efter att till det yttersta av sina tillgängliga resurser söka förverkliga barnets sociala, ekonomiska och kulturella rättigheter”. Att hänvisa till barnkonventionen kan alltså ge extra tyngd om du som elev, förälder eller personal behöver argument för att få igenom elevens rättigheter.

Läs mer om barnkonventionen på Barnombudsmannens webbplats:
www.barnombudsmannen.se.

FN:s konvention för personer med funktionsnedsättning

Denna konvention trädde i kraft i januari 2009 och har sin grund i mänskliga rättigheter. Konventionen är vägledande i strategin för genomförandet av funktionshinderpolitiken i vårt land. Alla inom den offentliga sektorn ska arbeta med konventionen som grund. Barnperspektivet är tydligt även i denna konvention. En av principerna som ska genomsyra tillämpningen av konventionen är respekt för den fortlöpande utvecklingen av förmågor hos barn med funktionsnedsättning. Detta betonas i artikel 3, ”Allmänna principer”.

Även artikel 7 gäller barn med funktionsnedsättning. Där fastslås att samtliga samhällsinstanser har ansvar för att genomföra ”alla nödvändiga åtgärder för att säkerställa att barn med funktionsnedsättning fullt ut ska kunna åtnjuta sina mänskliga rättigheter på lika villkor som andra barn”. I konventionen är kopplingen till barnkonventionen tydlig genom att det framhålls att barnets bästa ska komma i främsta rummet och att barnet har rätt att komma till tals. Andra artiklar där barn omnämns är i artiklarna 7, 16, 18, 23, 24, 25 och 30 (se Bilaga 2).

Bra att veta! Kommuner och landsting ansvarar för de flesta frågor som direkt rör barn och ungdomar i Sverige. Därför är det viktigt att deras beslut och verksamheter utgår från de båda ovanstående konventionerna.

Staten har det övergripande ansvaret och ska se till att konventionernas principer införlivas i den nationella lagstiftningen. Men det är arbetet på regional och lokalnivå som ytterst är avgörande för hur konventionerna efterlevs.

Skolans värdegrund och uppdrag

Enligt skollagen har alla barn i Sverige såväl en rättighet som en skyldighet att gå i skolan. Både i skollagens (SL1 kap) och läroplanens (Lgr 11) kapitel om grundläggande värden uttrycks klart att ”utbildningen syftar till att barn och elever ska inhämta och utveckla kunskaper och grundläggande normer och värden”. Utbildningen ska främja alla barns och elevers utveckling och lärande samt en livslång lust att lära. Hänsyn ska tas till barns och elevers olika förutsättningar och behov. Eleverna ska ges stöd och stimulans så att de utvecklas så långt som möjligt. Skolan ska också vara ett stöd för familjerna i deras ansvar för barnens fostran och utveckling och arbetet måste därför ske i samarbete med hemmen.

I författningstexterna betonas att skolan har ett särskilt ansvar för de elever som av olika anledningar har svårigheter att nå målen för utbildningen. Därför kan undervisningen aldrig utformas lika för alla. Alla ska ha lika tillgång till likvärdig utbildning oavsett geografisk hemvist, sociala och ekonomiska förhållanden. Ingen får utsättas för diskriminering.

Liknande värdegrund uttrycks även i flera av barnkonventionens artiklar,

bland annat i art 2, 3, 6, 23, 28 och 29. I FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning finns liknande uttryck i artikel 24.2. I FN:s Standardregler (nr 6) och i Salamancadeklarationen framhålls också att barn med funktionsnedsättningar ska ha rätt till extra stöd om de behöver det.

I Bilaga 2, 3 och 4 redovisar vi texten i de artiklar och regler som är aktuella.

En skola för alla

Begreppet ”en skola för alla” utgår från att alla elever ska vara delaktiga i skolans verksamhet. Skolan ska möta och se eleven som en individ, locka fram intressen och nyfikenhet som skapar lust att lära, erbjuda en pedagogisk miljö med anpassat arbetssätt och anpassade läromedel och hjälpmedel och vara fysiskt tillgänglig. En likvärdig skola betyder att somliga behöver mera för att få lika mycket.

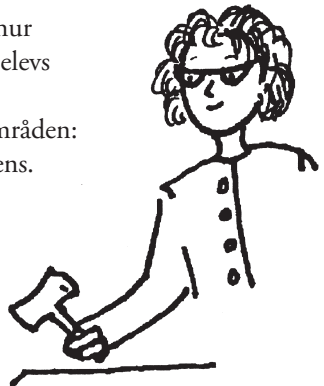
Regeringens strategi för genomförande av funktionshinderspolitiken

I regeringens rapport ”Strategi för att genomföra funktionshinderspolitiken i Sverige under 2011–2016” presenteras en strategi för hur arbetet inom detta område ska genomföras under en femårsperiod. Utgångspunkten är att arbetet med funktionshindersfrågor ska bli mer effektivt. Inriktningen ska vara att undanröja hinder i tillgänglighet och delaktighet i vardagen. Insatserna bör bli mer systematiska, konkreta och mätbara. Varje myndighet ska årligen inlämna en rapport till regeringen om resultaten av sitt arbete.

När det gäller utbildningsområdet är inriktningsmålen:

- » Varje barn och elev ska ges förutsättningar att utveckla sina kunskaper så långt som möjligt.
 - » Med utgångspunkt i de förtydligade bestämmelserna i plan- och bygglagen och i skollagen ska både tillgängligheten samt uppföljningen av tillgängligheten för elever med funktionsnedsättning i förskola och samtliga skolformer förbättras.
 - » Kunskaperna om funktionsnedsättningar och hur undervisningen kan utformas för varje barns och elevs behov ska förbättras.
- Insatserna ska bland annat inriktas på följande områden:
- » Undervisningens kvalitet och lärarnas kompetens.
 - » Stärkt rätt till särskilt stöd.
 - » Särskola och specialskola med hög kvalitet.

Regeringen ger Statens skolverk, Statens skolinspektion och Specialpedagogiska skolmyndigheten i uppdrag att arbeta enligt delmål som redovisas i denna strategi.

Skolmyndigheternas uppdrag inom funktionshindersområdet

I Skolverkets, Skolinspektionens och Specialpedagogiska Skolmyndighetens uppdrag ingår ett gemensamt ansvar för att genomföra funktionshinderspolitiken inom skolan. Uppdraget har bland annat sitt ursprung i barnkonventionen (art 28 och 29) och i konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (art 24). I båda konventionerna är utgångspunkten att säkerställa att barn och vuxna med funktionsnedsättning får tillgång till lika utbildningsmöjligheter på samma villkor som andra.

Skolverkets uppgift är att vara samlande, stödjande och pådrivande i förhållande till övriga parter men varje myndighet har ett eget ansvar för genomförandet.

Mer om skolmyndigheternas uppdrag och ansvar för funktionshinderspolitikens genomförande finns längre fram i texten och går även att läsa på Skolverkets webbplats www.skolverket.se – skriv i sökrutan – Genomförande av funktionshinderspolitiken.

Statens skolinspektion

Skolans verksamhet ska granskas av en nationell tillsynsmyndighet, statens skolinspektion. Skolinspektionen ska se till att kommunerna uppfyller sina skyldigheter enligt skollagen. Inspektionen ska även granska kommunernas eget tillsynsansvar rörande den egna verksamheten (SL 4 kap 2–8 §§)

I den nya skollagen har skolinspektionen fått tydligare uppdrag när det gäller tillsyn, kvalitetsgranskning, uppföljning och utvärdering. Myndigheten har även fått ökade sanktionsmöjligheter (SL kap 26). Denna skärpning av lagen innebär ökad rättssäkerhet för både elever och föräldrar. Mer om detta står att läsa på Skolinspektionens webbplats www.skolinspektionen.se/Råd och vägledning.

Skolväsendets organisation

Skolväsendet anordnas av det allmänna och av enskilda och omfattar följande skolformer: förskola, förskoleklass, grundskola, grundsärskola, specialskola, sameskola, gymnasieskola, gymnasiesärskola, kommunal vuxenutbildning, särskild utbildning för vuxna och utbildning i svenska för invandrare. Dessutom anordnas utbildning för de barn och ungdomar som på grund av sjukdom eller andra skäl inte kan delta fullt ut i utbildning som andra.

I den här handboken beskrivs vad som gäller i den obligatoriska skolan, det vill säga grundskola, grundsärskola, sameskola och specialskola. Sådant som gäller fritidshem och till viss del förskoleklassen redovisas också.

Läs mer på Skolverkets webbplats www.skolverket.se/Regelverk.

Nationella mål, styrning och uppföljning

Skolans mål finns formulerade både på individ- och organisationsnivå i skollagen. Det handlar om elevernas rättigheter och skolans skyldigheter. Där finns övergripande mål om att alla barn och elever ska känna sig trygga och få vara som de är. De ska kunna påverka sin personliga skolsituation genom att vara delaktiga, ha inflytande, utveckla sina demokratiska kompetenser, tänka kritiskt och kunna reflektera. Enligt skollagen ska alla elever ha rätt att utvecklas så långt som möjligt var man än bor i landet. Elever som har svårigheter i skolan har rätt till stöd. I arbetet ska förskollärare, lärare, övrig personal och elever delta. De ungas vårdnadshavare ska också ges möjlighet att delta.

Enligt skollagen är såväl skolhuvudmännen som de enskilda förskole- och skolenheterna skyldiga att genom systematiskt kvalitetsarbete uppfylla de nationella målen i läroplaner och kursplaner för utbildningen. Det innebär att alla de ovan nämnda parterna kontinuerligt ska följa upp verksamheten, analysera resultaten i förhållande till de nationella målen och utifrån detta planera och utveckla utbildningen för att göra kvalitet och likvärdighet synlig.

Läs mer på Skolverkets webbplats www.skolverket.se/Skolutveckling.

Skollagen

Skollagen anger de övergripande målen för förskola, fritidshem och samtliga skolformer samt övergripande riktlinjer för hur förskolans och skolans verksamhet skall utformas. Samma regler gäller för offentliga och fristående skolor om inget annat anges. Lagen tar upp ansvarsfördelningen mellan stat och huvudmän och tydliggör hur denna fördelning ska se ut liksom rektorns och förskolechefens ledning, ansvar och beslutanderätt. Huvudmännen ska ansvara för att utbildningarna håller hög kvalitet och är likvärdiga i hela landet. Alla elever ska ha lika tillgång till utbildning oberoende av kön, bostadsort eller sociala och ekonomiska förhållanden. Alla barn och unga har rätt till utbildning av sådan kvalitet att de får likvärdiga förutsättningar att nå målen och att utvecklas så långt som möjligt utifrån sina förutsättningar.

I skollagen finns bestämmelser om vilka grundläggande krav som ställs på kommunerna. Där finns också bestämmelser, som är riktade till elever och föräldrar. Det gäller till exempel rätten till elevinflytande och kravet på samverkan mellan hem och skola.

Elevhälsan är ett nytt begrepp som införs i nya skollagen. Den ska främst vara förebyggande och hälsofrämjande. Elevhälsans omfattning och uppdrag beskrivs i avsnittet ”Elevhälsa”. Ett särskilt kapitel i skollagen handlar om trygg-

het och studiero. Där beskrivs hur alla elever ska tillförsäkras en god skolmiljö. Där beskrivs frågor som bland annat berör skolans ordningsregler, rektors och lärarens befogenheter när det gäller disciplinära åtgärder såsom utvisning ur klassrummet, kvarsittning, utredning kring elev som stört ordningen på olika sätt, tillfällig omplacering och avstängning av elev.

Definitioner av kränkande behandling, skolans ansvar och åtgärder är också detaljerat beskrivet i skollagen. (Se handbokens kapitel ”Rätten att inte bli mobbad”)

Den nya skollagen ger också tydlig och ökad rättssäkerhet för elever och vårdnadshavare. Möjligheterna att överklaga beslut är i dag större. Det gäller till exempel tvister om mottagande i särskolan, om åtgärdsprogram, nekad skolplacering på grund av kommunens ekonomiska och organisatoriska svårigheter och/ eller tvist om skolskjuts. Se kapitlet ”Familjernas möjligheter att överklaga beslut” i handboken samt Bilaga 5. Läs även mer på Skolverkets webbplats www.skolverket.se/Regelverk/Skollagen och andra lagar.

Skolförordningen

Skollagen kompletteras av mer utförliga och detaljerade krav i skolförordningar. Den skolförordning som berörs i handboken gäller samtliga skolformer före gymnasienivå det vill säga förskola, förskoleklass, grundskola, grundsärskola, specialskolan, sameskolan och fritidshem.

Förskolan styrs av skollagen (kapitlen 8 och 9) samt av läroplanen för förskolan (Lpfö 98 reviderad 2010). Förskoleklassen styrs också av skollagen och av samma läroplan som grundskolan och fritidshemmet (Lgr 11).

I skolförordningen som gäller elever i skolan och på fritidshem finns detaljerade skrivningar för varje skolform angående till exempel utbildningens innehåll och omfattning utifrån läroplanen, betyg och vilka kunskapskrav som ska finnas för olika ämnen. Här finns också beskrivning om timplaner, språkval, nationella ämnesprov med mera.

Läroplaner

Läroplanerna ska tillsammans med skollagen styra verksamheten. Läroplanen (Lgr 11) för grundskolan, specialskolan, grundsärskolan, sameskolan och till viss del fritidshemmet utgår från skollagen. Varje skolform har en egen läroplan. Samma läroplan gäller för såväl kommunala som fristående skolor.

Läroplanen innehåller tre delar:

- » Skolans värdegrund och uppdrag för utbildningen.
- » Övergripande mål och riktlinjer.
- » Kursplaner som kompletteras med kunskapskrav.

Den samlade läroplanens **första del** är i stort sett lika för samtliga skolformer. Här betonas återigen skolans ansvar att främja alla elevers utveck-

ling och lärande och en livslång lust att lära. Den handlar om förståelse och medmänsklighet, ingen får utsättas för diskriminering. Den handlar om rätten till likvärdig utbildning och att undervisningen ska anpassas till varje elevs förutsättningar och behov och utgå från elevernas bakgrund, tidigare erfarenheter, språk och kunskaper. Här påtalas än en gång skolans särskilda ansvar för de elever som av olika anledningar har svårighet att nå målen och det betonas att undervisningen aldrig kan utformas lika för alla. Föräldrar och elever ska ha rätt att veta vilka mål utbildningen har och vilka krav skolan ställer samt vilka rättigheter och skyldigheter elever och vårdnadshavare har.

Del två i läroplanen tar upp övergripande mål och riktlinjer. Under ett antal underrubriker anges mål och riktlinjer som gäller för att utveckla elevers kompetenser. Ett avsnitt handlar om de normer och värden som ska råda i skolan. Under rubriken ”Kunskaper” beskrivs skolans ansvar för vad varje elev ska inhämta och vilka kunskaper varje elev ska utveckla.

Ett avsnitt gäller riktlinjer för elevernas ansvar och inflytande. I övriga delavsnitt beskrivs samverkan hem och skola, samarbetsformer mellan förskola-skola-fritidshem, skolan och omvärlden, bedömning och betyg. Rektorns särskilda ansvar redovisas under en egen rubrik med en omfattande lista över rektors olika ansvarsområden” (Lgr11 2.8)

Tredje delen av läroplanen innehåller kursplaner och kunskapskrav. I kursplanen beskrivs varje skolämne och varför ämnet finns i skolan, vad syftet med undervisningen är och vilka kunskaper eleven ska ges möjlighet att utveckla. Kunskapskraven kompletterar kursplanen och används för att bedöma elevens utveckling. De beskriver vad eleverna ska kunna vid vissa givna tillfällen. I grundskolan finns kunskapskrav för godtagbara kunskaper.

För att tidigt stämma av hur målen nås och för att tydliggöra likvärdigheten i utbildningen genomförs nationella prov i grundskolan och sameskolan i årskurs tre och sex (sju för specialskolan) och för årskurs nio i grundskolan (tio för specialskolan). Alla elever ska ha rätt att utvecklas så långt som möjligt var man än bor i landet. Om uppföljningen visar att eleven har svårt att nå målen har eleven rätt till stöd i undervisningen.

Kursplanerna talar inte om hur undervisningen ska läggas upp eller vilka arbetsätt som ska användas. Det är varje lärares uppdrag att utarbeta detta i samråd med andra i arbetslaget, eleverna i klassen och även föräldrarna. Läs mer på www.skolverket.se/Regelverk/Läroplaner

I handboken har vi valt att inte ta upp frågor som gäller betyg och bedömning. Mer om detta finns att läsa i skollagen

10 kap 15–23 §§ (grundskolan),

11 kap 19–23 §§ (grundsärskolan),

12 kap 15–23 §§ (specialskolan),

13 kap 16–21a §§ (sameskolan)

samt på Skolverkets webbplats

www.skolverket.se.

”Varje elev har rätt att i skolan få utvecklas, känna växandets glädje och få erfara den tillfredsställelse det ger att göra framsteg och övervinna svårigheter.” (Lgr 11 sid 10).

Olika skolformer

Förskoleklass

Förskoleklassen är en frivillig skolform för sexåringar och ska fungera som en övergång mellan förskolan och den obligatoriska skolan. Lek och skapande ska ingå i förskoleklassen som väsentliga delar av det aktiva lärandet. Elevens lust och nyfikenhet ska tas tillvara (SL 9 kap 2 §). De allra flesta sexåringar i Sverige är inskrivna i förskoleklass. Förskoleklassen finns för det mesta i eller i anslutning till den skola som eleverna sedan ska gå i från årskurs 1.

Det är kommunen som ansvarar för att det finns förskoleklassverksamhet, som ska erbjudas alla barn i kommunen. Staten är huvudman för skolenhet för förskoleklass vid specialskolan och sameskolan (SL 9 kap 12 §). Även fristående förskolor kan erbjudas som alternativ till den kommunala verksamheten. Det kostar inget att gå i förskoleklass.

Verksamheten i förskoleklass styrs av del 1 och 2 i läroplanen för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet. Förskolans läroplan gäller alltså inte för förskoleklassen.

Ett barn kan börja i förskoleklass några månader innan barnet fyllt 6 år. Barnet kan också välja att börja i årskurs 1 direkt som sexåring. Det finns även möjlighet att välja att vara kvar i förskolan eller inom den pedagogiska omsorgen som sexåring. Läs mer på www.skolverket.se/Skolformer/förskoleklass.

Grundskola

Enligt skollagen (SL 1 kap 8–10 §§) ska alla ha rätt till lika tillgång till utbildning och den ska vara likvärdig oavsett var eleven bor i landet. Barnets bästa ska vara utgångspunkt i all utbildning. Barn som bor i Sverige har skolplikt och har

rätt att kostnadsfritt få utbildning i skolan (SL 7 kap 2–3 §§). De flesta barn börjar i årskurs 1 det år de fyller 7 år och vid särskilda skäl vid 8 år.

Grundskolan ingår i ett målstyrt system med stort lokalt ansvar. Ramar i lagar och förordningar beslutas av riksdag och regering. Grundskolorna kan vara kommunala eller fristående.

De fristående skolorna ska vara öppna för alla och erbjuda samma undervisning som kommunala grundskolor. De inspekteras av Skolinspektionen på samma sätt som kommunala skolor. Kommunen eller den fristående skolans ägare, den så kallade huvudmannen, har tillsammans med rektor huvudansvar för den dagliga verksamheten.

Grundsärskola och träningskola

Barn som inte bedöms kunna nå upp till grundskolans kunskapskrav därför att de har en utvecklingsstörning, ska tas emot i särskolan (SL 3 kap 5 §). Grundsärskolan ska ge elever med utvecklingsstörning en utbildning som är anpassad till varje elevs förutsättningar och så långt som möjligt motsvarar den som ges i grundskolan.

Till grundsärskolans målgrupp hör också elever som fått en betydande och bestående begåvningsmässig funktionsnedsättning på grund av hjärnskada, föranledd av yttre våld eller kroppslig sjukdom. Utbildningen ska bland annat ge kunskaper utifrån skolans värdegrund, bidra till personlig utveckling, social gemenskap och en god grund för ett aktivt deltagande i samhället.

Inom grundsärskolan finns en särskild inriktning som kallas träningskola. Träningskolan är avsedd för elever som inte kan tillgodogöra sig hela eller delar av utbildningen i ämnen. Istället för enskilda ämnen omfattar träningskolan speciella ämnesområden

Undervisningen i särskolan kan ske i en undervisningsgrupp där samtliga elever läser efter grundsärskolans eller träningskolans kursplaner. I andra fall kan eleven gå i en undervisningsgrupp där det även finns elever som följer grundskolans kursplan. På samma sätt som i grundskolan ska undervisningen utgå från varje elevs unika behov, förutsättningar och möjligheter. Den ska vara utformad på ett sätt som medför att eleven ges de bästa förutsättningarna att utmanas i sitt lärande och nå de nationella målen.

Mottagande i särskolan ska prövas av elevens hemkommun och grunda sig på en utredning som omfattar en pedagogisk, medicinsk och social bedömning och ske i samråd med barnets vårdnadshavare. När det gäller elever med annan kulturbakgrund eller språklig bakgrund är det extra viktigt att ägna uppmärksamhet åt hur utredningen planeras och genomförs för att ge en rättvisande bild. Om eleven ska få sin utbildning i särskolan bör vårdnadshavaren bland annat informeras om vilka utredningar som kommer att göras och vilka konsekvenser av skolgång i särskolan blir på lång och på kort sikt. Om det genom tidigare utredningar är uppenbart att en elev inte kommer att uppnå grund-

skolans kunskapskrav på grund av en utvecklingsstörning eller motsvarande behöver kommunen inte alltid göra en ny utredning inför beslut om mottagande i särskolan.

OBS! En elev som är inskriven i grundskolan kan få sin undervisning i en klass i grundsärskolan om vårdnadshavare och berörda rektorer är ense om detta (SL 7 kap 8 §). Eleven följer då grundskolans kursplaner men rektor för grundskolan kan besluta att avvikelser får göras.

Bra att veta! Om vårdnadshavarna inte önskar att barnet tas emot i särskolan ska barnet fullgöra sin skolplikt som barn i allmänhet, det vill säga i grundskolan. Ett barn får dock tas emot i grundsärskolan utan sin vårdnadshavares medgivande om det finns synnerliga skäl med hänsyn till barnets bästa (SL 7 kap 5 §).

En elev i grundsärskolan kan också läsa ämnen eller ämnesområden enligt grundskolans kursplaner, om eleven har förutsättningar för det. Rektor beslutar om detta i samråd med elevens vårdnadshavare (SL 11 kap 8 §). På Skolverkets webbplats www.skolverket.se finns en länk Allmänna råd under rubriken Regelverk som beskriver tillvägagångssättet vid mottagande i särskolan.

Specialskola

Barn som på grund av vissa former av funktionsnedsättningar eller andra särskilda skäl inte kan gå i grundskolan eller grundsärskolan ska tas emot i specialskolan. Barn tas emot i specialskolan om de är dövblinda eller har en synnedsättning i kombination med annan funktionsnedsättning, om de är döva eller har en hörselnedsättning eller om de har en grav språkstörning.

Frågan om mottagande i specialskolan prövas av Specialpedagogiska skolmyndigheten (SPSM). Mottagandet ska föregås av en utredning som omfattas av en pedagogisk, psykologisk, medicinsk och social bedömning. Samråd ska ske med vårdnadshavare (SL 7 kap 6 §).

Utbildningen i specialskolan ska ge eleverna en i förhållande till deras förutsättningar anpassad utbildning som så långt det är möjligt motsvarar grundskolan. Utbildningen ska ligga till grund för fortsatt utbildning.

Staten är huvudman för specialskolan och drivs av Specialpedagogiska skolmyndigheten (SPSM). Specialskolan har 10 årskurser och skolplikten gäller alltså från 7–17 år. Läs mer på www.spsm.se/Vi erbjuder/Undervisning i specialskola.

Sameskola

Sameskolan är statlig. Barn till samer får gå i sameskolan under sina sex första skolår, motsvarande årskurs 1–6. Därefter går eleverna vidare till grundskolan i årskurs 7–9.

Även andra barn får fullgöra den första delen av sin skolplikt i sameskolan, om det finns särskilda skäl. Frågan om ett barn ska få fullgöra sin skolplikt i sameskolan prövas av Sameskolstyrelsen (SL 7 kap 7 §). Grundskolans kursplaner gäller för sameskolan, men sameskolan har dessutom en kursplan i samiska. Eleverna kan om de vill även läsa samiska som modersmål i grundskolan i årskurs 7–9. Lös mer på www.skolverket/Skolformer/Grundskoleutbildning

Vems är ansvaret?

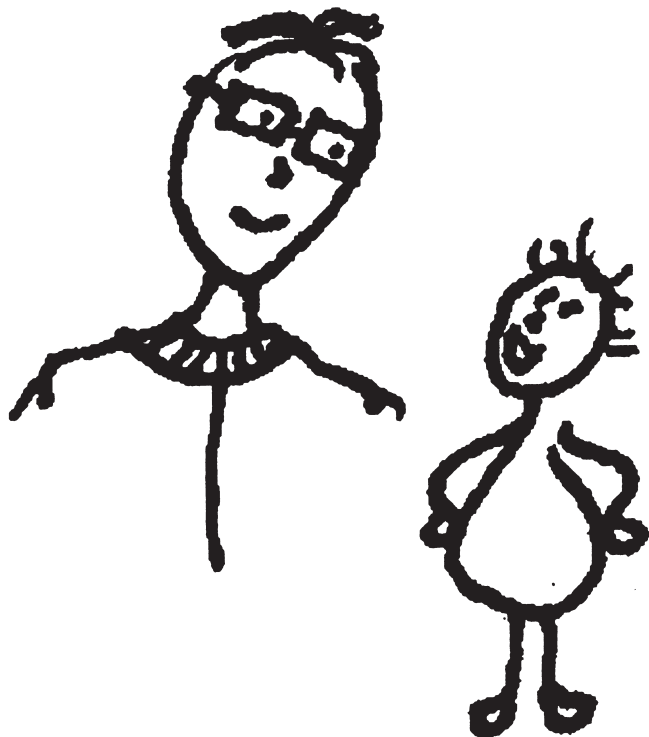
Barnets hemkommun ska se till att det finns en utbildningsplats för varje skolpliktig elev i skolan. Vårdnadshavaren av ett skolpliktigt barn har ansvar för att barnet finns i skolan varje dag (SL 7 kap 20 §). Hemkommunen ansvarar också för att skolpliktiga elever som inte går i skolan får utbildning på något annat sätt (SL 7 kap 21 §). Om en elev börjar eller slutar vid en fristående skola eller utan giltig anledning är frånvarande ska huvudmannen snarast lämna uppgift om detta till hemkommunen (SL 7 kap 22 §).

Kommunen har även ansvar för att undervisningen blir likvärdig i de skolor och de skolformer för vilka kommunen är huvudman. Rektorn i varje skola ansvarar för att de författningar som gäller för skolan (bl. a. skollagen, skolförordningar, läroplan, kursplan samt betygskriterier) följs och därmed också för att varje elev får en stimulerande undervisning med hög kvalitet.

För specialskolorna och sameskolorna är staten huvudman. Staten har därigenom samma ansvar som kommunerna för att eleverna får en likvärdig, kvalitativ och stimulerande utbildning (SL1 kap 8 §).

Bra att veta! På Skolverkets webbplats (www.skolverket.se) finns flera länkar med ytterligare information om skolformer. Där finns också en länk med juridisk vägledning under rubriken Regelverk för både skolans personal, elever och föräldrar. På Specialpedagogiska skolmyndighetens webbplats (www.spsm.se) finns bland annat information om mottagande i specialskolan och samt råd och stöd angående elever med funktionsnedsättningar i skolan.

Rätten att börja skolan ett år senare eller få förlängd skolgång

Enligt skollagen har nästan alla barn skolplikt från det kalenderår då barnet fyller 7 år (SL 7 kap 10 §).

Om ett barns vårdnadshavare begär det, ska barnet redan hösten det år barnet fyller sex år ges möjlighet att börja i förskoleklass, som är en frivillig skolform (SL 9 kap 5 §). Barnet kan också gå kvar i förskolan ett år till och sedan börja i årskurs 1. Barnet jämställs då med skolpliktiga barn i fråga om rätten att börja skolan (SL 7 kap 11 §).

Om det finns särskilda skäl kan kommunen på begäran av barnets vårdnadshavare besluta att barnet får börja skolan det år barnet fyller åtta år (SL 7 kap 10 §). Skälen kan till exempel vara försenad utveckling hos eleven eller långvarig sjukdom.

Om en elev i grundskola någon gång under skoltiden önskar förlänga sin skolgång med ett år beslutas detta av rektor i samråd med elevens vårdnadshavare. Elever i grundskolan, grundsärskolan eller specialskolan har rätt att slutföra sin utbildning under ytterligare två år, om eleven inte nått upp till de kunskapskrav som minst ska ha uppnåtts för respektive skolform (SL 7 kap 15 §). Frågan om rätt att förlänga sin skolgång prövas av hemkommunen och för elev i specialskolan av Specialpedagogiska skolmyndigheten (SL 7 kap 16 §)

Bra att veta! Att låta sitt barn börja tidigare i skolan kan föräldrarna alltså själva bestämma om, medan det är kommunen som beslutar om en elev får börja senare eller ska få förlängd skolgång. Om föräldrarna inte är nöjda kan de överklaga skolans beslut till Skolväsendets överklagandenämnd (se Bilaga 5).

Rätten att välja skola

Vid val av förskoleplats anger skollagen klart att barnet ska placeras vid den skolenhet där vårdnadshavaren önskar att barnet ska gå (SL 9 kap 15 §).

Lagtexten kring personligt val när det gäller elever i grund- och grundsärskola är däremot mycket otydlig.

Rätten att välja skola har egentligen funnits sedan 1992, då ”skolpengen” infördes, men det finns inga författningar som säger att eleven får gå i just den skola han eller hon önskar. Enligt huvudregeln har eleverna rätt att gå i den skola de önskar inom hemkommunen men det finns vissa inskränkningar i lagen.

Inskränkningar i lagen

I skollagen står att kommunen ska beakta vårdnadshavares önskemål om att deras barn ska tas emot i en viss skola ”så långt det är möjligt utan att andra elevers berättigade krav på placering i en skola nära hemmet åsidosätts eller att betydande organisatoriska eller ekonomiska svårigheter uppstår för kommunen”. (SL 9 kap 15 § resp SL 10 kap 16 §). OBS! Det gäller svårighet för kommunen – inte för den enskilda skolan.

Huvudregeln är alltså att vårdnadshavarens val av skola ska vara styrande för placeringen men det finns ett par viktiga undantag. En elev som bor nära en skola kan placeras i en annan skola längre bort, om kommunen på det sättet kan undvika att en annan elev får allt för lång väg till skolan. Vid placeringen

är det inte bara avståndet utan även restiden med tillgängliga kommunikationsmedel som ska vägas in.

Även för elever i behov av särskilt stöd finns ett väsentligt undantag från huvudregeln om personligt val av skola. Utgångspunkten i skollagen är att alla elever i behov av särskilt stöd ska ges relevanta stödinsatser i den skola eleven har valt eller redan går i. Huvudmannen är därför skyldig att vidta långtgående åtgärder för att genomföra detta.

I vissa fall har huvudmannen dock rätt att placera eleven i en annan skola eller att flytta eleven till en annan skola. Det gäller om huvudmannen på grund av *betydande* organisatoriska eller ekonomiska svårigheter bedömer att man inte kan ge det stöd som eleven behöver i den önskade eller nuvarande skolan. Det sistnämnda kan inträffa om en elev under sin skolgång får ett stort stödbehov och om kommunen bedömer att det medför betydande ekonomiska eller organisatoriska svårigheter att ge det stödet i den skola där eleven går. I sådana fall har kommunen rätt att flytta eleven till en skola där stödet lättare kan ges. Det räcker alltså inte som argument att det skulle vara smidigare för skolan eller kommunen att flytta eleven eller att det skulle innebära vissa svårigheter för elevens skola att ge stödet. Kravet är att de ekonomiska eller organisatoriska svårigheterna ska vara betydande, inte bara för skolan utan för kommunen som helhet.

Specialskola och sameskola

Elever i specialskola har inte någon rätt enligt skollagen att välja skola eftersom det endast finns ett fåtal skolor i Sverige. (Se vidare under rubriken Skolformer/specialskolan). Undervisning med samiska inslag, undervisning i samiska och tillgång till modersmålsundervisning i samiska för samiska elever kan anordnas inom grundskolan. Huvudmannen och Sameskolstyrelsen fattar beslut i denna fråga (SF 12 kap 13–14 §§).

Friskolor

Friskolor ska stå öppna för alla elever som har rätt till utbildning i grundskolan (SL 10 kap 35 §). En friskola har inte skyldighet att ta emot en elev om det ”skulle medföra att betydande organisatoriska eller ekonomiska svårigheter uppstår för skolan” (SL 10 kap 35 §). Hemkommunen ska lämna bidrag till friskolan för varje elev och är också skyldig att lämna tilläggsbelopp för elever som har omfattande behov av särskilt stöd (SL 10 kap 39 §). Men om kostnaderna blir för stora för friskolan kan skolan alltså neka att ta emot en elev med funktionsnedsättning. Det kan gälla elever som behöver extra mycket stöd i undervisningen, särskilt dyra hjälpmedel och/eller stora anpassningar av skolmiljön. Det kan också röra sig om elever med omfattande behov av sådan assistans som skolan ska bekosta. Att en elev har rätt till personlig assistans

enligt LSS eller assistansersättning enligt socialförsäkringsbalken är däremot inte skäl för en skola att neka att ta emot en elev (se kapitlet ”Rätten till elev-assistent eller personlig assistent ” i handboken).

OBS! En friskola som inte vill ta emot en elev har skyldighet att göra en noggrann skriftlig utredning och motivera sitt beslut. Föräldrar har rätt att ta del av denna utredning, rätt att begära ett skriftligt svar samt en hänvisning om hur beslutet kan överklagas. Varje kommun bestämmer vilka regler som ska gälla.

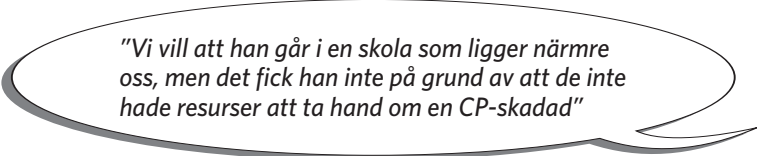
Skola i annan kommun

Om en elev i förskoleklass eller i skolan vill gå i en skola i en annan kommun kan elevens hemkommun och kommunen där den önskade skolan ligger komma överens om detta. En sådan överenskommelse kan göras om en elev med hänsyn till ”personliga förhållanden har särskilda skäl” att gå i en skola utanför hemkommunen (SL 9 kap 13 § resp 10 kap 24–25 §§). Vad personliga förhållanden och särskilda skäl är står inte i lagen, men särskilda skäl kan exempelvis vara att eleven är utsatt för mobbning. Det är den kommun som tar emot eleven som gör en bedömning av frågan.

Enligt skollagen (SL 10 kap 27 §) får en kommun även i andra fall som avses i 24 § tredje stycket, 25 eller 26 § ta emot en elev från en annan kommun i sin grundskola efter önskemål av elevens vårdnadshavare. Enligt huvudregeln ska hemkommunen lämna ett tilläggsbelopp för elever som har ett omfattande behov av särskilt stöd. Elevens hemkommun är dock inte skyldig att betala detta tilläggsbelopp om *betydande* organisatoriska eller ekonomiska svårigheter uppstår för kommunen (SL 9 kap 19–21 §§, 25, 27, och 34 §§). Detta kan innebära att den kommun i vilken den önskade skolan är belägen därför kan neka eleven placering i skolan.

Läs mer på [www.skolverket/Elven i skolan/Val av skola](http://www.skolverket/Elven_i_skolan/Val_av_skola).

Bra att veta! Utöver vad som beskrivits ovan har kommunen även möjlighet att fråga vårdnadshavarnas önskemål om val av en särskild skola ”om det är nödvändigt med hänsyn till övriga elevers trygghet och studiero”(SL 10 kap 30 § 1–2.) Denna paragraf gäller exempelvis om en skola vill flytta på en ”mobbar”. Den kan inte användas som argument om elever på grund av sin funktionsnedsättning syns och hörs extra mycket i klassrummet, till exempel elever med autism, ADHD eller cerebral pares (cp-skada), som kan ha svårt med koncentration, impuls kontroll, ofrivilliga ljud och liknande.

”Vi vill att han går i en skola som ligger närmre oss, men det fick han inte på grund av att de inte hade resurser att ta hand om en CP-skadad”

Rätten att gå i den närmaste skolan

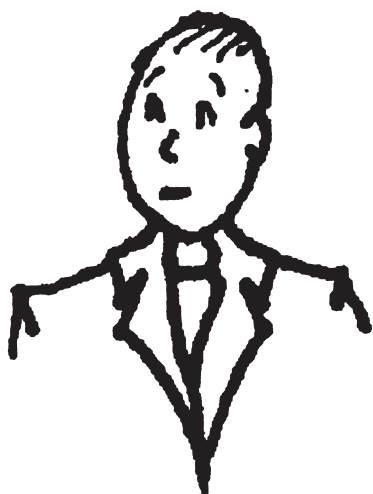

När en skola tar emot intresseanmälningar från elevers vårdnadshavare görs placeringarna utifrån en helhetsbedömning av samtliga elevers färdvägar till skolan. Rätten att välja skola får inte ske på bekostnad av andra elevers rätt till en skola nära hemmet eller om placeringen innebär ”betydande organisatoriska eller ekonomiska svårigheter” för kommunen (SL 10 kap 30 § 1.2). I dessa fall kan kommunen frångå vårdnadshavares önskemål.

Kravet på närhet till särskolan är inte lika strikt som kravet på närhet till grundskolan. Eleven ska placeras vid den skolenhet där elevens vårdnadshavare önskar att eleven ska gå (SL 11 kap 29 §). Kommunen är dock skyldig att så långt det är möjligt organisera särskolan så att ingen elev blir tvungen att bo utanför föräldrahemmet. Överhuvudtaget ska särskoleverksamheten utformas med hänsyn till vad som är praktiskt för eleverna ur kommunikationssynpunkt (SL 11 kap 28 §).

Elever i specialskola har inte samma rätt att gå i en skola nära hemmet efter dessa skolor endast finns på ett fåtal platser i landet. En elev i sameskolan som till följd av skolgången måste bo utanför det egna hemmet har rätt till ”tillfredsställande förhållanden”. Staten ska svara för detta utan extra kostnad för eleven (SL 13 kap 16 §).

Rätten att byta skolform

Om skolan bedömer att en elev inte kommer att kunna nå upp till grundskolans kunskapskrav därför att eleven har en utvecklingsstörning, ska hemkommunen erbjuda vårdnadshavarna att byta skolform för sitt barn. Innan beslut om byte av skolform till särskolan fattas ska elevens behov utredas. Som tidigare beskrivits (se avsnittet ”Olika skolformer”) ska bedömningen bygga på en allsidig utredning kring eleven och elevens behov. Utredningen ska omfatta en pedagogisk, psykologisk, medicinsk och social bedömning. Samråd med barnets vårdnadshavare ska ske när utredningen genomförs.

Om utredningen visar att eleven har behörighet att tas emot i särskolan ska eleven omgående erbjudas plats där. Vårdnadshavarna kan dock tacka nej till ett sådant erbjudande och i stället välja att deras barn ska fullgöra skolplikten i grundskolan (specialskolan, sameskolan).

Om det finns synnerliga skäl med hänsyn till barnets bästa kan kommunen besluta att eleven ska tas emot i särskolan mot vårdnadshavarnas vilja (SL 7 kap 5 §). Ett sådant beslut kan vårdnadshavarna överklaga till Skolväsendets överklagandenämnd (se Bilaga 5 i handboken).

Om föräldrarna/ vårdnadshavarna själva önskar att deras barn ska få byta från grundskola till särskola ska de ta kontakt med kommunens styrelse eller ansvarig nämnd för utbildningsväsendet. Om styrelsen/nämnden för den önskade särskolan beslutar att ta emot eleven gör styrelsen en bedömning om eleven ska gå i grundsärskola eller träningskola (www.skolverket.se /Regelverk Allmänna råd). Rektorn i den mottagande skolan bestämmer därefter i vilken

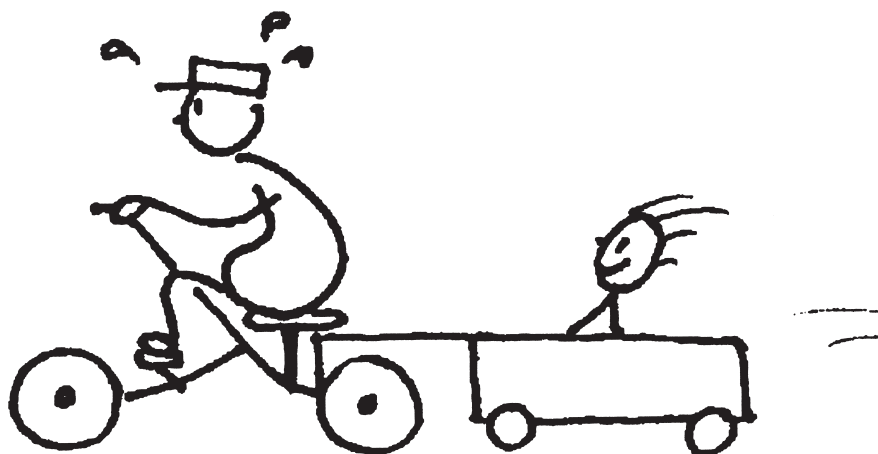
undervisningsgrupp eleven ska gå men det är styrelsen för den mottagande skolan som fattar det slutliga formella beslutet.

Om skolan och föräldrarna bedömer att en elev som går i grundsärskolan kan flytta över till grundskolan eller sameskolan kan vårdnadshavarna ta upp detta med särskolans styrelse. Sedan är det denna styrelse som fattar beslutet (SL 7 kap 9 §).

Det finns även möjlighet för en elev i grund-, grundsär- eller specialskola att tas emot på försök under sex månader i någon av de andra skolformerna. Det krävs dock att både den mottagande skolan och den tidigare skolan är överens och även att vårdnadshavarna ger sitt godkännande (SL 7 kap 8–9 §§).

Bra att veta! Det måste finnas synnerliga skäl med hänsyn till barnets bästa för att hemkommunen ska kunna placera ett barn i särskolan mot vårdnadshavarnas vilja. Om barnet och föräldrarna inte är nöjda med skolans beslut när det gäller byte av skolform kan beslutet överklagas till Skolväsendets överklagandenämnd (se Bilaga 5)

Rätten till skolskjuts

Förskoleklass

Elever i förskoleklass har inte laglig rätt till skolskjuts. Det är föräldrarnas ansvar att ordna resorna till och från förskolan. Det finns dock kommuner som erbjuder skolskjuts även för dessa elever.

Grundskolan och grundsärskolan

Enligt skollagen är hemkommunen skyldig att erbjuda kostnadsfri skolskjuts om det behövs med hänsyn till färdvägens längd, trafikförhållanden vid färdvägen, om en elev har funktionsnedsättning eller på grund av någon annan särskild omständighet. Alla dessa förutsättningar ska prövas individuellt i varje enskilt fall. Rätten gäller för elever i grund- och grundsärskola om eleven valt att gå i den skola som kommunen har anvisat (SL 10 kap 32 § resp 11 kap 31 §). Om en elev har rätt till skolskjuts så ska hämtningen ske från hemmet eller en plats i nära anslutning till detta.

Om eleven väljer en annan skola inom kommunen än den kommunen anvisat så har eleven rätt till skolskjuts om den kan ges utan det uppstår organisatoriska eller ekonomiska svårigheter för kommunen (SL 10 kap 32 § första stycket resp 10 kap 31 § första stycket).

Skola i annan kommun

I vissa fall kan en elev få möjlighet att gå i en grundskola eller grundsärskola i en annan kommun än hemkommunen (SL 10 kap 25 § resp 11 kap 25 §). Det

gäller om eleven med hänsyn till personliga förhållanden har särskilda skäl till det, till exempel på grund av funktionsnedsättning. Om det innebär att eleven måste övernatta i den kommun där skolan ligger har eleven rätt till skolskjuts mellan den tillfälliga bostaden och den plats där utbildningen bedrivs. Detta gäller dock endast om färdvägens längd, trafikförhållanden vid färdvägen, eventuellt funktionsnedsättning eller andra särskilda omständigheter talar för att skolskjuts behövs.

Det är kommunen där skolan ligger som ska anordna skolskjutsen, men kostnaderna ska ersättas av hemkommunen. Om eleven inte behöver övernatta i skolkommunen har eleven ingen absolut rätt till skolskjuts, men om det kan ordnas utan organisatoriska eller ekonomiska svårigheter ska kommunen anordna resorna även i dessa fall (SL 10 kap 33 § resp 11 kap 32 §).

Friskolor

Om det kan ske utan organisatoriska eller ekonomiska svårigheter ska hemkommunen också anordna skolskjuts för elever som går i en fristående grundskola eller grundsärskola inom kommunen (SL 10 kap 40 § resp 11 kap 39 §).

Specialskola och sameskola

Elever i specialskolan och sameskolan har rätt till alla resor de behöver för sin utbildning. Staten ska stå för kostnaden (SL 12 kap 25 § resp 13 kap 16 §).

Skolskjuts i samband med boende i stödfamilj, familjehem eller korttidsboende

I skollagen ges inte något stöd för rätt till skolskjuts för elever som enligt lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade, LSS (1993:387), bor i stödfamilj, familjehem eller korttidsboende. Enligt författarnas mening måste det dock anses rimligt att en sådan rättighet föreligger.

Växelvis boende

Genom praxis från förvaltningsdomstolarna framgår att ett barn som bor växelvis hos föräldrar som har separerat, har gemensam vårdnad och i bor i samma kommun har barnet rätt till skolskjuts från båda adresserna. Att barnet är folkbokfört hos den ena föräldern spelar inte någon roll. I dessa fall ska kommunen göra en behovsbedömning utifrån att barnet har två likvärdiga hem.

Däremot är det oklart om rätten till skolskjuts till och från båda föräldrarna gäller då ett barn har båda föräldrarna boende i samma kommun, men där den ena föräldern har ensam vårdnad.

Det är inte tydligt var mycket en elev ska bo hos var och en av sina föräldrar

för att boendet ska anses som växelvis. I ett ärende avslag kammarrätten en familjs krav på rätt till skolskjuts från båda föräldrarna, eftersom barnet endast bodde varannan helg hos sin pappa och övrig tid hos mamman. Ett så begränsat boende hos den ena föräldern ansågs alltså inte vara ett sådant växelvis boende som ger rätt till skolskjuts till och från båda adresserna.

En elev som bor växelvis hos två vårdnadshavare som är separerade och bor i två olika kommuner har endast rätt till skolskjuts till och från bostaden i skolkommunen. Det framgår genom att högsta förvaltningsdomstolen har beslutat att inte överpröva ett antal domar om rätt till skolskjuts i sådana fall.

Överklagningsmöjligheter

Alla kommuner måste följa bestämmelserna och leva upp till de krav som ställs i skolförfattningarna. Samtidigt kan en kommun själv bestämma att invånarna ska ges större rättigheter än de som anges i skolförfattningarna.

Föräldrar som är missnöjda med ett beslut kan i första hand vända sig till den eller de tjänstemän i kommunen som arbetar med skolfrågor för vägledning om vilka bedömningar som kommunen gjort.

Av skollagens 28 kapitel framgår att beslut om skolskjuts kan överklagas hos allmän förvaltningsdomstol. Ett överklagande ska ställas till förvaltningsrätten, men brevet skickas till den nämnd eller förvaltning i kommunen som tagit beslutet. Anledningen till att man ska skicka den dit är att de som meddelat beslutet då kan ompröva och eventuellt ändra sitt beslut innan ärendet går till prövning hos förvaltningsrätten.

I förvaltningsrätten prövas ärendet som ett så kallat förvaltningsbesvär. Det innebär att domstolen gör en överprövning av kommunens beslut. Domstolen prövar dels om beslutet varit lagligt och dels om kommunens bedömning av vad som är lämpligt och skäligt i det aktuella fallet är korrekt.

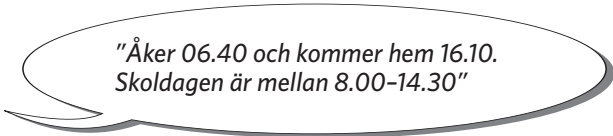
Skolverket har på sin webbplats (www.skolverket.se) under fliken Regler lagt ut en juridisk vägledning gällande skolskjuts. Där kan man läsa mer om vilka regler som gäller i denna fråga. Se också Bilaga 5.

Säkerhetslagstiftning om skolskjuts

Det finns en detaljerad förordning om skolskjuts (SFS 2008:1117). Där redovisas bland annat krav på skolskjutsfordonets utformning, bil- och säkerhetsbälten, särskild anordnare etcetera. En lättläst handbok om bilsäkerhet för barn med funktionsnedsättningar, "Åka säkert" (2003) har också sammanställts av Riksförbundet för Rörelsehindrade Barn och Ungdomar (RBU) i samarbete med VTI (Väg- och Trafikforskningsinstitutet) och Vägverket.

Kommunernas skyldighet att ta hänsyn till trafikförhållandena har prövats av domstol och enligt praxis (det vill säga utifrån de domar som är vägledande) är det tydligt att det i varje enskilt fall måste göras en individuell prövning av

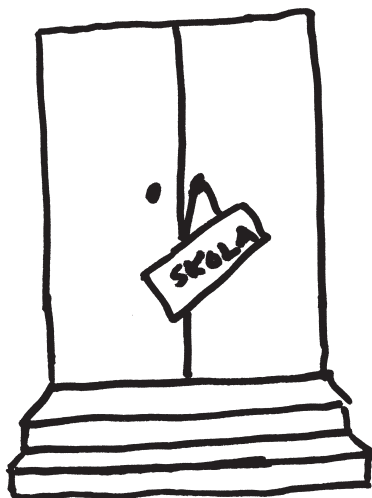
en elevs möjlighet att färdas till och från skolan. I domarna framkommer att bedömningen av trafikförhållanden handlar om "farligheten" på den vägsträcka som resan gäller. För en elev med funktionsnedsättning måste kommunen även väga in andra viktiga faktorer när man bedömer om eleven har behov av skolskjuts.

*"Åker 06.40 och kommer hem 16.10.
Skoldagen är mellan 8.00-14.30"*

Ett vanligt problem är att den ordinarie skolskjutsens tidtabell inte överensstämmer med en elevs skolschema. Om eleven behöver tillsyn och det inte finns någon fritidsverksamhet eller annan omsorg inom skolan uppstår frågan om eleven har rätt att exempelvis anlita färdtjänsten för sina resor samt vilken instans som i så fall ska bekosta detta. När det gäller detta är rättsläget tämligen oklart, vilket innebär att det varierar från fall till fall.

Rätten till tillgängliga skollokaler

Skolverket skriver i sin rapport "Tillgänglighet till skolors lokaler" (rapport 317, 2008) att det inte finns någon detaljreglering när det gäller skolans fysiska tillgänglighet. Man påpekar att flera olika lagar och bestämmelser på olika sätt berör den fysiska tillgängligheten i skolans lokaler, bland annat skollagen och skolförordningarna, arbetsmiljölagen samt bygglagstiftningen. Skolverket betonar att dessa regelverk har samma rättsliga status, det vill säga ingen lag gäller framför den andra. I rapporten 2008 konstaterar emellertid Skolverket att "det finns gott om regler som berör skolans fysiska tillgänglighet, men det finns inget krav på någon preciserad nivå som ska gälla i alla skolor".

I den tidigare nämnda regeringsrapporten "En strategi för att genomföra funktionshinderspolitiken 2011–2016" framhålls att skolmyndigheternas uppdrag och gemensamma ansvar även omfattar "att bevaka och ge stöd till huvudmännen för skolan att förbättra den fysiska tillgängligheten".

Härnedan redovisar vi vad som står i olika lagar och förordningar.

Skollagen

Enligt skollagen har alla elever i förskoleklass, grundskola, grundsärskola, specialskola och sameskola rätt till en skola "med de lokaler och den utrustning som behövs för att syftet med utbildningen ska kunna uppfyllas. Eleverna ska även ha tillgång till skolbibliotek (SL 2 kap 35–36 §§).

Eleverna ska utan kostnad ha tillgång till böcker och andra lärverktyg som

behövs för en tidsenlig utbildning. Vad som menas med likvärdighet har oftast fokus på att nå kunskapsmålen medan regler om skollokalernas och skolmiljöns fysiska tillgänglighet är vagt uttalade i lagen.

Arbetsmiljölagen

Arbetsmiljölagen (AML) och dess föreskrifter gäller inte endast vuxna som är anställda i skolan utan även alla elever i förskoleklass, grund- och gymnasieskolor (även i friskolor). Lagen gäller dock enbart de elever som redan går i en viss skola, alltså inte elever som ännu inte har blivit mottagna i den skolan. Arbetsgivaren/huvudmannen har alltid huvudansvaret för arbetsmiljön.

Arbetsmiljölagen behandlar arbetsmiljöns utformning. Enligt lagen ”ska arbetsmiljön vara tillfredsställande med hänsyn till arbetets natur och den sociala och tekniska utvecklingen i samhället (AML 2 kap 1 §). I den följande paragrafen står att ”arbetslokal ska vara så utformad att den är lämplig från arbetsmiljösynpunkt” (3 §).

Enligt arbetsmiljölagens detaljföreskrifter (AFS) måste den som driver en skola se till att varken vuxna eller barn utsätts för hälsorisker i lokalerna. Exempel på sådana risker kan vara buller, dåliga ljusförhållanden, dålig ventilation, fuktskador, radon eller undermålig städning (AML 2 kap 4 §).

I föreskrifterna står också att ”arbetsplatser, arbetslokaler och personalutrymmen, om det behövs, ska vara tillgängliga för, och kunna användas av, arbetstagare/elever med nedsatt rörelse-, syn- eller hörsel förmåga” (AFS 2009:2 6 §). Det innebär att om en elev med funktionsnedsättning är mottagen i en skola är det skolans skyldighet att se till att lokalerna där eleven har sin skolverksamhet är tillgängliga och användbara ”så att eleven på bästa sätt kan utföra sitt arbete” (AML 2 kap). Det gäller alltså inte alla skolans lokaler. (Se vidare [www.av.se/teman/skolan/regler och ansvar](http://www.av.se/teman/skolan/regler_och_ansvar)).

Elever omfattas av de flesta bestämmelserna i arbetsmiljölagen och dess föreskrifter. Från åk 7 och uppåt ska elever genom elevskyddsombud få vara med i arbetsmiljöarbetet på skolan. Rektor ansvarar för att de får utbildning i dessa frågor och tid till sitt uppdrag.

På Arbetsmiljöverkets webbplats sida finns råd om hur en skola ska utformas för att ha en tillfredsställande arbetsmiljö. På samma webbplats finns också en länk under publikationer/broschyrer ”Arbetsmiljön i skolan” som handlar om elevernas rättigheter i frågor som rör arbetsmiljön. Broschyren vänder sig till eleverna själva.

Bra att veta! Skolverket påpekar i sin rapport 317 (2008) att det är oklart hur grundskoleförordningens begrepp ”ändamålsenliga lokaler” förhåller sig till Arbetsmiljölagens krav. Skolledningen kan inte frita sig från att uppfylla sitt ansvar enligt arbetsmiljölagen genom att hävda att den följer skollagen. Och omvänt kan den inte hänvisa till arbetsmiljöskäl för att bryta mot skollagen.

Det framgår av beslut av Justitieombudsmannen att man vid kollision mellan dessa lagar måste hitta en lösning som gör att båda lagarna kan följas.

Bygglagstiftningen

När det gäller bygglagstiftningen är det viktigt att känna till att skolor enligt lagens mening huvudsakligen inte är lokaler dit allmänheten har tillträde. Vilka utrymmen i skolor som kan anses vara lokaler där allmänheten har rätt att vistas (så kallade publika lokaler) måste enligt Boverket avgöras i varje enskilt fall. Aulan och andra delar som hyrs ut för konserter för allmänheten är exempel på lokaler som kan betraktas som publika/allmänna.

Nybyggnation och tillbyggnad

Vid nybyggnation och tillbyggnad i bebyggd miljö gäller plan- och bygglagen. I lagen står bland annat att ”bebyggelsemiljön skall utformas med hänsyn till behovet av möjligheter för personer med nedsatt rörelse- eller orienteringsförmåga att använda området. Nedsatt orienteringsförmåga kan handla om nedsatt syn- hörsel- och/eller kognitiv förmåga, det vill säga utvecklingsstörning, autism etcetera” (PBL 2 kap 4 §). Det är byggherren som har ansvaret för att uppfylla bygglagstiftningens krav.

Inga byggkrav för redan byggda skolor

I bygglagstiftningen finns inga krav som gäller befintliga skolor, utan endast vid ny- eller ombyggnation. Däremot gäller ju både skollagen och arbetsmiljölagen som vi tidigare beskrivit.

Enkelt avhjälpna hinder

I Plan- och bygglagen (PBL) finns sedan 2001 bestämmelsen om enkelt avhjälpna hinder, det vill säga att enklare hinder ska undanröjas till och i befintliga lokaler dit allmänheten har tillträde (så kallade publika lokaler) samt på befintliga allmänna platser. Definitionen är: ”sådana hinder som med hänsyn till nyttan av åtgärden och förutsättningarna på platsen kan anses vara rimligt att avhjälpa. De ekonomiska konsekvenserna får inte bli orimligt betungande för fastighetsägaren, lokalhållaren eller näringsidkaren”.

Frågan om ett hinder är enkelt att avhjälpa bör ständigt omprövas. Bedömningen av ett och samma hinder kan variera; ett hinder som vid en viss tidpunkt inte bedöms som enkelt avhjälpna kan senare bedömas vara det om förutsättningarna ändras.

OBS! Bestämmelserna om enkelt avhjälpna hinder, ofta förkortat till HIN, gäller enbart publika lokaler och allmänna platser (både offentligt ägda och

privatägda). Det kan gälla att trösklar ska tas bort, att dörröppnare och tydliga skyltar ska sättas upp, att belysningen anpassas, att kommunala lekplatser får vissa anpassningar och så vidare.

När det gäller kravet i PBL 1 § 3 ska ”hinder mot tillgänglighet till eller användbarhet av lokaler dit allmänheten har tillträde trots första stycket alltid avhjälpas, om hindret med hänsyn till de praktiska och ekonomiska förutsättningarna är enkelt att avhjälpa”.

Bra att veta! Än en gång vill vi betona att enligt bygglagstiftningen är skolor i huvudsak inte lokaler dit allmänheten har tillträde. Vilka utrymmen som kan anses vara lokaler dit allmänheten har tillträde (det vill säga publika lokaler) måste enligt Boverket avgöras i varje enskilt fall. Aulan och andra delar av skolan som ibland hyrs ut, till exempel till konserter för allmänheten, utgör exempel på lokaler som kan betraktas som publika. Där gäller alltså bestämmelserna om enkelt avhjälpta hinder, HIN. Läs mer i ”Enklare utan hinder” (Boverket 2005).

Alla ska ha ett bra brandskydd

Alla förskolor, skolor och fritidshem ska bedriva ett systematiskt brandskyddsarbete och ha en plan för hur brandskyddet ska vara utformat (Lagen om skydd mot olyckor 2 kap 2 §). För ett fullgott brandskydd krävs att utrymningssäkerheten är ordnad så att alla barn och vuxna kan utrymma byggnaden om det skulle behövas. Fastighetsägare tillsammans med hyresgästen har ansvar för att brandskyddet med larm och utrymning fungerar, att informera om brandskyddet och att kontrollera att det finns brandsläckare med mera som fungerar (3 kap 2–3 §§). Alla förskolor, skolor och fritidshem där fler än fem elever med funktionsnedsättningar vistas ska lämna in en ”särskild redogörelse” för hur brandskyddet ser ut (Räddningsverkets föreskrift SRVFS 2003:10). För att brandskyddet ska fungera bra är det också viktigt att både skolans personal och eleverna ges möjlighet till övning.

Bra att veta! Kontrollera hur förskolans, skolans och fritidshemmets brandskydd är utformat! Det är viktigt att alla vuxna som arbetar med eleverna har tillräckliga kunskaper om brandsäkerhet och utrymning. Skolan är skyldig att ha utrymningsvägar som även fungerar för elever med funktionsnedsättning. Detta kan därför vara en möjlighet att få till anpassningar och utöka utrymningssäkerheten i skolbyggnaden. Särskilt viktigt är att uppmärksamma elever som är rullstolsburna och beroende av hiss, eftersom hissar normalt av säkerhetsskäl inte får användas vid eventuell brand. För elever med hörsel- eller synnedsättningar kan också finnas behov av särskilda åtgärder.

Ett alternativ till utrymning av lokalerna kan ibland vara att skolan använder sig av säkra brandceller. Det finns också särskilda evakueringsstolar som

underlättar förflyttning i trapphus av personer som inte själva kan gå. Se vidare på www.brandskyddsbutiken.se/webbutik/produkter. Kommunens räddningstjänst kan ge råd om vilka lösningar som är bäst i det enskilda fallet.

Vems är ansvaret?

Ansvaret för att skolans lokaler görs tillgängliga ligger hos huvudmannen för skolan. Kommunen är huvudman för kommunala skolor, staten är huvudman för sameskolan och specialskolorna, medan skolans ägare eller styrelse är huvudman för fristående skolor.

Skolverket påpekar i sin rapport 317 (2008): ”Tillsynsansvaret över skolors lokaler behöver tydliggöras. Tillgängligheten är viktig att bevaka med hänsyn till handikappolitiken och portalparagrafen i Skollagen, samt att elevers möjlighet att gå i skola nära hemmet har stöd i lagen.

Tillgänghetslagstiftningen är bristfällig

Både Skolverket, Handisam, handikapporganisationer och många andra har länge påpekat att det finns stora brister i författningarna som gäller skolans fysiska tillgänglighet. Lagarna är inte heltäckande och vissa viktiga aspekter som gäller elever med funktionsnedsättningar finns inte tydligt reglerade.

I Skolverkets rapport (317:2008) framförs ett flertal förslag om hur tillgängligheten i skolorna bör förbättras i olika avseenden (sid 11). Några viktiga förslag är:

”Möjligheten att införa krav på en preciserad tillgänglighetsnivå i nystartade skolor bör övervägas. Vilken lagstiftning som bäst rymmer en sådan bestämmelse, vilken nivå som krav ska ställas på, och vad som ska gälla för skolor med olika inriktning och program är frågor som behöver utredas.”

”Ansvaret mellan myndigheter för tillsynen av skolors fysiska tillgänglighet bör förtydligas, liksom mot vilka bestämmelser som tillsynen ska göras. Arbetsmiljöverket och Statens skolinspektion bör få ett gemensamt uppdrag att utreda och lägga förslag på hur tillsynen av skolans lokaler ska organiseras.”

”Skolförfattningarna bör förtydliga vilka krav som kan ställas på en kommunal respektive fristående huvudman när det gäller utredningen av de kostnader och organisatoriska svårigheter som skulle uppstå om en skola tar emot en elev med funktionsnedsättning. Skolverket kan redan idag granska rutinerna på skolan men det skulle underlätta för alla inblandade parter om kravet på utredning klargjordes.”

Bra att veta! På SPSM:s webbplats (www.spsm.se) finns en användbar länk ”Tillgänglighet” där begreppet belyses ur flera perspektiv. Där finns mer att läsa om grunder för möjlighet till delaktighet, grunder för att åstadkomma en tillgänglig och användbar skolmiljö, hänvisning till lagar, riktlinjer och check-listor.

Sveriges Kommuner och landsting (SKL) har i samverkan med Skolverket gjort en pilotstudie som resulterat i skriften ”Tillgängliga skolor - goda exempel på hur lokaler kan anpassas”. Syftet med skriften är att ge inspiration till hur skolor kan utformas så att de tillgodoser alla elevers olika behov på ett bra sätt.

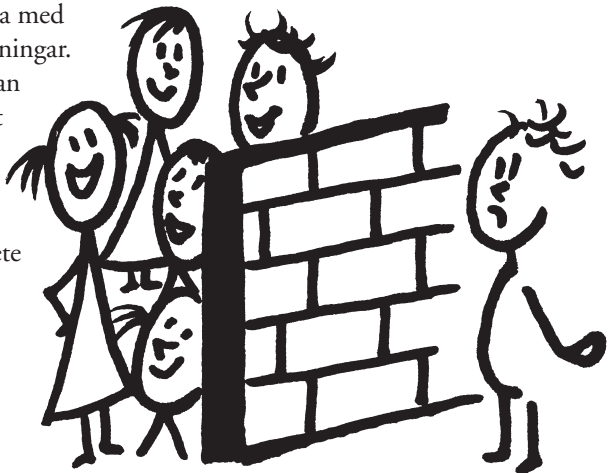
Otillgänglighet - en fråga om diskriminering

Frågan om skolors tillgänglighet har även utretts under arbetet med en samlad diskrimineringslagstiftning. Både Skolansvarsutredningen (SOU 2004:50) och Diskrimineringskommittén (SOU 2006:22) har föreslagit att lagens förbud mot diskriminering som gäller utbildning och andra samhällsområden även skulle omfatta de fysiska tillgänglighetsaspekterna. I ett yttrande 2008 tillstyrkte även Skolverket detta förslag.

I den nya Diskrimineringslag (SFS 2008:567) som trädde i kraft januari 2009 fastslås emellertid att underlåtenhet att åtgärda tillgänglighetsbrister inte räknas som diskriminering. Regeringen uttrycker dock ambitionen att återkomma till riksdagen i denna fråga under innevarande mandatperiod.

En skola som är otillgänglig innebär inte endast att elever utan också föräldrar med vissa funktionsnedsättningar utestängs från skolan. Men enligt skollagen, skolförordningarna och läroplanen ska alla föräldrar ha möjlighet att besöka skolan i samband med utvecklingssamtal, elevvårdskonferenser, föräldramöten etcetera.

Skolor används som vallokaler samt för kommunala kurs- och fritidsaktiviteter men är ofta otillgängliga för barn och vuxna med vissa funktionsnedsättningar. Otillgängliga skolor kan även göra det omöjligt för lärare och andra yrkesgrupper som har en funktionsnedsättning att få arbete i skolan. Allt detta handlar om diskriminering.

Rätten till kunskap och stöd i undervisningen

I skollagens första kapitel står att ” i utbildningen ska hänsyn tas till barns och elevers olika behov.” Skolan ska ge alla barn och elever den ledning och stimulans som de behöver i sitt lärande och sin personliga utveckling, så att var och en utifrån sina förutsättningar ska kunna utvecklas så långt som möjligt enligt utbildningens mål” (SL 1 kap 4 §). Bestämmelserna om barns och elevers rätt till utveckling och särskilt stöd gäller för både statliga, kommunala och fristående skolor.

Härnedan beskrivs vilka former av stöd som eleven har laglig rätt till.

Utvecklingssamtal och skriftliga individuella utvecklingsplaner

Läraren ska fortlöpande informera eleven och dennes vårdnadshavare om elevens utveckling. Minst en gång varje termin ska eleven, elevens vårdnadshavare och läraren även ha ett utvecklingssamtal om hur elevens kunskapsutveckling och sociala utveckling kan stödjas. Samtalet ska grunda sig på lärarens utvärdering av elevens utveckling i förhållande till målen i läroplanen (SL 10 kap 12 §).

En förutsättning för att utvecklingssamtalet ska bli ett samtal mellan tre parter – elev, vårdnadshavare och lärare – är att elev och vårdnadshavare har fått ta del av dokumentation om eleven i förväg så att de kunnat förbereda sig. Samtalet bör ge möjlighet till ömsesidigt informationsutbyte och en vägledning om hur skolan kan främja elevens fortsatta utveckling. Det är viktigt att även eleven själv får beskriva hur han eller hon har upplevt skolarbetet.

I samband med utvecklingssamtalet får eleven ett skriftligt omdöme i varje ämne, en bedömning av vad eleven hittills lärt sig i skolan. Dessa omdömen

samlas till en skriftlig individuell utvecklingsplan, som beskriver elevens kunskapsutveckling i relation till läroplanens mål. I planen sammanfattas vilka insatser som behövs för att eleven ska nå målen och i övrigt utvecklas så långt som möjligt inom ramen för läroplanen och kunskapsmålen.

Den individuella utvecklingsplanen kan även innehålla omdömen om elevens utveckling i övrigt. Det är viktigt att planeringen innehåller realistiska målsättningar för eleven och konkret beskriver vilka insatser som ska göras av skolan samt vad eleven och vårdnadshavaren kan göra för att eleven ska lyckas, känna trygghet, arbetsro och framgång i sitt arbete. Planen ska också vara en hjälp för att ringa in elevens eventuella behov av särskilt stöd och kan utgöra underlag för ett åtgärdsprogram.

Bra att veta! Skolverket har tagit fram ett material som handlar om utvecklingssamtal och utvecklingsplaner. Det vänder sig i första hand till rektor och lärare men kan vara användbart för alla som berörs. Det innehåller bland annat råd om hur samtalet kan gå till och stöd till lärare om hur man skriver planer. Läs mer på Skolverkets webbplats [www.skolverket.se/Regelverk/Allmänna råd](http://www.skolverket.se/Regelverk/Allmänna_råd).

Särskilt stöd

Som tidigare nämnts har skolan ett extra stort ansvar för elever i behov av särskilt stöd. Bestämmelser om särskilda stödinsatser står att läsa i skollagen kapitel 3 under rubriken ”Särskilt stöd” (SL 3 kap 6–12 §§). (Se även inledningen på kapitlet ”Skolans värdegrund och uppdrag” i den här handboken).

Värdegrunden såsom den beskrivs i skollag och läroplan gäller för alla barn och elever och i hög grad för barn och unga i behov av särskilt stöd. Både elever som lätt når målen i läroplanens kunskapskrav och de som riskerar att inte nå målen ska ges ledning och stimulans. Alla ska kunna nå målen och också kunna nå längre i sin kunskapsutveckling. Enligt skollagen får skolan alltså inte nöja sig med att en elev når den lägsta godtagbara kunskapsnivån utan eleven ska få ledning och stimulans för att nå så långt som möjligt i sin kunskapsutveckling.

För barn i förskolan finns en bestämmelse i skollagen angående rätten till stöd. Där står att barn som av fysiska, psykiska eller andra skäl behöver särskilt stöd för sin utveckling ska få det stöd som deras speciella behov kräver (SL 8 kap 9 §). För elever i förskoleklass och fritidshem gäller skollagens skrivning om rätt till stöd (SL 3 kap 7–12 §§).

Det finns ingen definition av begreppet ”särskilt stöd”. Stödet kan vara av flera olika slag. På skolverkets webbplats (se nedan) beskrivs att det finns många olika orsaker till att elever är i behov av särskilt stöd. Man påpekar att många elever någon gång under sin skoltid stöter på svårigheter och behöver särskilda stödåtgärder under längre eller kortare tid. Andra behöver stöd under hela sin skoltid på grund av sjukdom, funktionsnedsättning, sociala förhållanden eller för att de har svårigheter att tillgodogöra sig undervisningen av andra orsaker.

I skolverkets skrift ”Handikapp i skolan” beskrivs mer konkret vilka former av stöd det kan röra sig om:

”*En del barn och ungdomar kan behöva särskilt stöd i sitt lärande. Det kan också handla om behov av allmänt stöd när det gäller sociala eller emotionella faktorer. Det kan handla om extra städning av klassrum där det finns en elev med allergi eller om hörslinga och mikrofoner så att elever med hörselnedsättning kan bli delaktiga i den språkliga kommunikationen. Det kan också handla om läromedel på punktskrift för en elev med grav synnedsättning eller fysisk anpassning av skolans lokaler för elever med rörelsehinder. Men det handlar också alltid om bemötande, att se barn och ungdomar i behov av stöd eller med funktionshinder som subjekt – som egna personer med samma rättigheter och skyldigheter som andra – inte som objekt för specialpedagogiska insatser, kompensatorisk träning eller som föremål för omsorg och omhändertagande.”*

Bra att veta! Skolverket har på sin webbplats en användbar länk under menyn Regelverk/Juridisk vägledning med ett PM ”Mer om”, ett dokument som berör elevers rätt till kunskap och särskilt stöd. Detta dokument klargör och tolkar skollagens skrivning. Det kan hända att elever behöver särskilt stöd på grund av särskilda svårigheter i sin skolsituation som inte direkt är kopplade till risken att inte nå kunskapsmålen. Även i sådana fall ska skolan utreda om särskilt stöd behövs för att komma till rätta med svårigheterna.

Rektor har det övergripande ansvaret för den pedagogiska situationen kring en elev. Skollagen beskriver hur processen kring arbetet med särskilt stöd ska gå till (SL 3 kap 6–12 §§) Enligt den nya lagen har elever i dag fått en starkare rättssäkerhet än tidigare genom att kraven på skolans skyldigheter har skärpts.

Åtgärdsprogram

Om det genom uppgifter från lärare, föräldrar eller på annat sätt framkommer att en elev inte kommer att nå de kunskapsmål som minst ska nås, så ska rektor genast kontaktas. Situationen kan ha upptäckts på flera olika sätt, till exempel i undervisningen, i resultaten på nationella prov, genom uppgifter från andra lärare, skolpersonal eller från vårdnadshavare. Vem som anmäler kan bero på i vilket sammanhang behovet upptäcks. Elevhälsan har här en viktig roll.

Rektor ansvarar för att elevens behov skyndsamt utreds. ”Om utredningen visar att en elev är i behov av särskilt stöd ska han eller hon ges sådant stöd” (SL 3 kap 8 §). Rektorn beslutar då att ett åtgärdsprogram ska upprättas. Ett åtgärdsprogram kan och ska upprättas när som helst under året.

Av programmet ska det framgå vilka behoven är. Det ska beskriva såväl elevens styrkor som svårigheter. Det ska framgå i vilka situationer som svårigheter uppstår och vilka möjligheter som finns för att undanröja dessa. Programmet

ska också beskriva vilka konkreta åtgärder som skolan planerar - både på kort och lång sikt. Åtgärderna ska vara knutna till målen i läroplanen och kunskapskraven. De ska vara konkret beskrivna och utvärderingsbara. Om eleven vistas på fritidshem kan åtgärderna vara aktuella att ingå även där.

I åtgärdsprogrammet beskrivs vilka former av stöd eleven behöver och hur det ska tillgodoses. Det kan gälla ökat stöd av specialpedagog/speciallärare till både arbetslaget och eleven själv. Det kan handla om behov av anpassat arbetssätt, anpassade läromedel, tillgång till personliga hjälpmedel och teknisk stöd som exempelvis datorer för att kompensera nedsatta funktioner. Praktiskt kan arbetsplatsen behöva anpassas, liksom schemaläggning för att till exempel minimera förflyttningar mellan olika klassrum eller alltför många byten av lärosalar.

Viktigt är att dokumentera vem eller vilka personer i skolan som är ansvariga för åtgärderna. Eleven och elevens vårdnadshavare ska ges möjlighet att delta när åtgärdsprogrammet utarbetas. De beslutade åtgärderna ska följas upp och dokumenteras kontinuerligt för att kunna utvärderas och vid behov revideras.

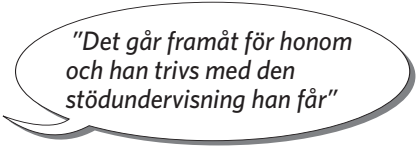
Bra att veta! En elevs individuella utvecklingsplan kan vara utgångsläge för ett åtgärdsprogram, men den får inte ersätta det. I åtgärdsprogrammet regleras det särskilda stöd som eleven har rätt till, medan den individuella utvecklingsplanen huvudsakligen är inriktad på elevens allmänna kunskapsutveckling. Det händer att elever och föräldrar får höra att det inte behövs ett åtgärdsprogram när det redan finns en utvecklingsplan, men så är alltså inte fallet.

Mer om planeringen av åtgärdsprogram finns att läsa i Skolverkets rapport ”På andras villkor” samt skriften ”Att arbeta med åtgärdsprogram för elever i behov av särskilt stöd” – se www.skolverket.se/ Regelverk/Allmänna råd.

OBS! Föräldrar kan överklaga beslut om åtgärdsprogram till Skolväsendets överklagandenämnd. Överklagandet kan exempelvis gälla innehållet i ett åtgärdsprogram eller ett beslut om att skolan inte anser att det finns behov att upp rätta ett åtgärdsprogram. Rent juridiskt har föräldrar även rätt att säga nej om skolan vill göra en utredning om åtgärdsprogram, men för elevens bästa bör skolan ändå driva på för att klarlägga hur stort stödbehovet är.

Stödundervisning

I skollagen står att: ”För en elev i grundskolan, grundsärskolan, specialskolan eller sameskolan ska det särskilda stödet ges på det sätt och i den omfattning

”Det går framåt för honom och han trivs med den stödundervisning han får”

som behövs för att eleven ska ha möjlighet att nå de kunskapskrav som minst ska nås” (SL 3 kap 10 §). Stödundervisning kan ges av speciallärare, specialpedagog eller annan lärare. Eleven har rätt att få stöd i alla obligatoriska ämnen om det behövs. Elevens behov avgör hur stödet ska ges och i vilken omfattning enligt åtgärdsprogrammet. I första hand ska stödet ges inom klassens ram, men i vissa fall kan det vara mer lämpligt med en mindre undervisningsgrupp.

Bra att veta! Enligt Skollagen har friskolorna skyldighet att erbjuda särskilt stöd till elever som går där. Tilläggsbelopp ska lämnas för elever som har omfattande behov av särskilt stöd. Beloppet ska också innefatta stöd till elever som har behov av modersmålsundervisning. Hemkommunen är dock inte skyldig att lämna detta tilläggsbelopp ”om betydande organisatoriska eller ekonomiska svårigheter uppstår för kommunen.” (SL 10 kap 39 §). Detta kan få till följd att en friskola kan neka ta emot en elev i behov av särskilt stöd.

Som tidigare nämnts återkommer alltså dessa inskränkningar i skollagen inom flera områden som rör skolans ekonomi och organisation. Detta påverkar därför tolkningen av vilka rättigheter som gäller.

Särskild undervisningsgrupp eller enskild undervisning

Särskild undervisningsgrupp är inte en stödåtgärd utan en möjlighet att frångå den grundläggande principen om att en elev, så långt det är möjligt, ska undervisas inom sin ordinarie klass/undervisningsgrupp.

Om skolan bedömer att en elev i grundskolan kan ges bättre möjligheter till lärande i en mindre grupp kan eleven få gå i en särskild undervisningsgrupp. Det kan exempelvis gälla elever med ett mycket stort behov av stöd i form av specialpedagogiska insatser för att de ska klara de ” kunskapsmål som minst ska uppnås”. Stödet kan också ges enskilt (SL 3 kap 11 §).

Särskild undervisningsgrupp är en permanent undervisningsgrupp, där en elev kan få hela eller delar av sin utbildning. Särskilda undervisningsgrupper kan benämnas olika från kommun till kommun – till exempel samverkansklass och särskild undervisningsgrupp för rörelsehindrade.

Innan en elev placeras i en sådan grupp ska skolan ha samrått med eleven och elevens vårdnadshavare. Ytterst är det skolans styrelse som beslutar om elevens placering i särskild undervisningsgrupp. Styrelsen kan delegera ansvaret till rektor, som efter samverkan med skolans elevhälsoteam beslutar om åtgärden.

Det varierar från kommun till kommun hur utbudet av särskilda undervisningsgrupper ser ut. På vissa orter finns inga sådana undervisningsgrupper alls.

Bra att veta! De bästa förutsättningarna för att en stödåtgärd ska bli framgångsrik finns sannolikt om skolan, eleven och vårdnadshavarna är överens om stödåtgärden. Om skolan och hemmet har olika uppfattningar har skolan ändå skyldighet att ge den stödåtgärd som skolan anser vara lämpligast. Ett beslut att

placera eller att inte placera en elev i särskild undervisningsgrupp kan dock överklagas av vårdnadshavarna till Skolväsendets överklagandenämnd (se Bilaga 5).

Vissa lektioner i annan klasstyp

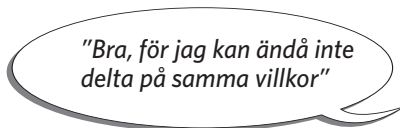
Elever i grundskolan som behöver extra mycket stöd eller en långsammare undervisningstakt i vissa skolämnena kan få en del av sin undervisning i en särskoleklass och samtidigt vara inskrivna i grundskolan. Detta beslutas av huvudmännen som berörs och ska godkännas av elevens föräldrar.

En del elever som är inskrivna i särskolan kan behöva en högre undervisningstakt i vissa ämnen. De kan då på liknande sätt få undervisning i dessa ämnen i en särskoleklass. Elever i specialsolan har också rätt att pröva skolgång i en annan skolform.

Elever kan alltså inkluderas åt båda hållen, det vill säga vara inskrivna i en annan klasstyp men få en del eller alla sina lektioner i en annan (SL 7 kap 9 §).

Anpassad studiegång

Om det visar sig att en elev i grundskolan, särskolan, specialsolan eller sameskolan inte kan få utbildning som i rimlig grad är anpassad efter hans/hennes behov och förutsättningar kan skolans styrelse besluta (efter samråd med vårdnadshavare, elev och lärare), att studiegången får anpassas för eleven (SL 3 kap 12 §). Det kan exempelvis handla om att timplanen kortas ner genom att ett eller flera ämnen tas bort eller att de ämnen och mål som annars gäller anpassas. I årskurs 7–9 kan vissa lektioner ersättas med arbetspraktik utanför skolan (SF 5 kap 5 §). Arbetsplatsen ska ha en handledare som får stöd av skolans personal. Rektor ansvarar för att en elev med anpassad studiegång får en utbildning som så långt det är möjligt är likvärdig med övrig utbildning (SL 3 kap 12 §).

"Bra, för jag kan ändå inte delta på samma villkor"

Bra att veta! Innan beslut tas om anpassad studiegång är det viktigt att överblicka vilka konsekvenser detta kan få för elevens möjligheter till fortsatt skolgång. Vid diskussionen bör en noggrann analys göras och dokumenteras skriftligt med tanke på att anpassningen kan leda till att eleven lämnar grundskolan utan fullständig utbildning. Denna dokumentation utgör ett viktigt underlag inför beslut. Beslutet ska fattas i samråd med eleven och dennes vårdnadshavare. Det är möjligt att kombinera ett beslut om anpassad studiegång

med förlängd skolplikt. Det betyder att elev som inte har uppnått de kunskapskrav som minst ska ha uppnåtts efter sista årskursen, när skolplikten normalt skulle ha upphört (SL 7 kap 13 §) har rätt att gå ett eller två extra skolår ”om det med tanke på elevens allmänna utveckling och i övrigt är lämpligast för eleven”. Det är rektor som fattar ett sådant beslut (SL 28 kap 16 §). Om föräldrarna och eleven är missnöjda med rektors beslut om anpassad studiegång kan beslutet överklagas till Skolväsendets överklagandenämnd (se avsnittet ”Familjernas möjligheter att överklaga beslut” och Bilaga 5).

Särskild undervisning pga sjukdom

För elever som på grund av sjukdom eller liknande skäl inte kan gå i skolan under en längre period ska särskild undervisning ordnas på sjukhus, i elevens hem eller på annan lämplig plats. Detta gäller för samtliga skolformer och ansvarig är skolhuvudmannen. Särskild undervisning ska så långt det är möjligt motsvara den undervisning eleven annars skulle få i skolan. Särskild undervisning anordnas av den kommun där institutionen ligger (SL 24 kap 17–22 §§). Om elever från flera kommuner undervisas vid en regional institution eller ett sjukhus kan huvudmannen inom skolväsendet få bidrag från staten (SFS 2011:675).

Bra att veta! Skolan har ett långtgående ansvar för att ge en elev den utbildning och det särskilda stöd som eleven har rätt till. Detta gäller även om eleven på grund av särskilda skäl inte kan vara i skolan. Utbildning behöver inte ges i skolan. Eleven kan till exempel ges särskild undervisning i hemmet eller på annan plats. Undervisningen ska, så långt det är möjligt, motsvara den som eleven hade fått om hon/han kunnat gå till skolan.

Modersmålsundervisning

En elev vars vårdnadshavare har ett annat modersmål än svenska har rätt till modersmålsundervisning i detta språk om språket dagligen används i hemmet och eleven har grundläggande kunskaper i språket. Detta gäller också om språket är ett nationellt minoritetsspråk även om eleven inte dagligen använder språket i hemmet. Rättigheten gäller för samtliga skolformer. Särskilda föreskrifter finns angående antal barn som ska delta i undervisningen (SL 10 kap).

Elevhälsa, ett nytt begrepp

Elevhälsa är ett nytt och viktigt begrepp i skollagen. Enligt skollagen ska skolan ha personal med kompetens som ska tillgodose elevernas behov av medicinska, psykologiska, psykosociala och specialpedagogiska insatser. Skolan ska ha tillgång till skolsköterska, skolläkare, psykolog och kurator (SL 2 kap 25 §).

Som tidigare beskrivits ska det också finnas tillgång till personal med sådan kompetens att elevernas behov av specialpedagogiska insatser kan tillgodoses. Huvudmannen för skolan avgör hur mycket personal skolan ska ha och vilken kompetens som behövs utifrån lokala behov och förutsättningar.

Arbetet med elevhälsa ska vara förebyggande och hälsofrämjande. Det handlar till exempel om hur elevernas arbetsmiljö ska utformas, om skolans värdegrund, om sex och samlevnad och andra övergripande områden i skolan.

Det handlar även om hur diskriminering av elever ska förebyggas och åtgärdas vid behov. Elevhälsans personal ska också finnas som stöd för elevernas utveckling mot målen. De har ett speciellt ansvar för att undanröja hinder för varje enskild elevs lärande och utveckling.

Läs mer på www.skolverket.se/Skolutveckling/Elevhälsan.

Sammanfattande kommentarer om skolans ansvar

Som vi tidigare beskrivit är skolan enligt skollagen och läroplanen skyldig att ge alla elever allt det stöd de behöver i olika former. Skolinspektionen och Skolverket visar dock i tillsynsrapporter och andra dokument att det inte sällan är andra faktorer som styr än elevens bästa. Det är till exempel inte ovanligt att skolan hävdar att det saknas tillräckliga resurser i deras budget för att täcka en elevs stödinsatser. Det är då viktigt att veta att det inte finns några undantag i författningstexterna. Huvudmannen, oftast kommunen, är skyldig att tillföra de medel som behövs för sådana insatser. I de ovan nämnda tillsynsrapporterna betonas starkt att elever har rätt till det stöd som de professionella i skolan anser vara det bästa.

Även i andra rapporter och i regeringens ”Strategi för funktionshinderspolitiken 2011-2016” redovisas att det finns brister såväl i skolornas fysiska miljö som i den pedagogiska miljön. Det handlar om skollokalerens tillgänglighet och till exempel utformningen och anpassningen av undervisningen. Det gäller även skolans kunskaper om funktionsnedsättningar och deras eventuella konsekvenser samt kunskaper om hur elevernas behov kan mötas.

Enligt barnkonventionen ska Sverige ”sträva efter att till det yttersta av sina tillgängliga resurser söka förverkliga barnets sociala, ekonomiska och kulturella rättigheter” (artikel 4). Även i konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning står att ”konventionsstaterna ska säkerställa bland annat att personer med funktionsnedsättning ges nödvändigt stöd inom det allmänna utbildningssystemet samt att individanpassade stödåtgärder erbjuds” (artikel 24).

Stöd till skolan från Specialpedagogiska Skolmyndigheten

För att kunna ge stöd till elever med funktionsnedsättningar behöver skolan grundläggande kompetens om specialpedagogiska metoder. Skolan behöver även kunskap om de pedagogiska konsekvenser som en funktionsnedsättning kan innebära i undervisningssituationen. Specialpedagogiska Skolmyndigheten (SPSM) är en statlig myndighet som är specialiserad på sådana insatser i landets skolor.

SPSM:s uppdrag är att alla barn, unga och vuxna med funktionsnedsättning ska ges möjligheter att nå målen för sin utbildning. Detta sker genom att ge specialpedagogiskt stöd till skolor, genom undervisning i specialskolor, genom information om tillgängliga läromedel, genom anpassning eller ny framställning av läromedel samt genom specifikt riktade statsbidrag. Den kompetens som erbjuds ska komplettera kommunernas och skolornas resurser och skolans egen kompetens. Här nedan ges en mer konkret bild av myndighetens uppdrag:

"Uppskattade när de kom ut i klassen och tittade och stöttade direkt. Inte bara konsultation."

Specialpedagogisk rådgivning

Specialpedagogiska skolmyndigheten har ett antal rådgivare som finns i hela landet fördelade inom fem regioner med ett antal kontor. Stöd kan ges till pedagoger, arbetslag, elevhälsa, resursteam, rektorer och skolförvaltningar. Frågor om stöd kan gälla alla åldersgrupper och alla skolformer som rör enskilda barn och elever med funktionsnedsättningar. Det kan handla om stöd för elever i lärandet, lärarnas arbetssätt och förslag till tekniska lösningar i undervisningssituationen. Rådgivarna kan också ge information om vilka lämpliga läromedel och andra lärverktyg som finns etcetera. Rådgivarna ger även stöd till skolhuvudmännen och information till föräldrar. På SPSM:s webbplats (www.spsm.se) finns mer att läsa om myndighetens uppdrag och om hur man kommer i kontakt med rådgivare för att få råd och stöd.

Bra att veta! Det är skolans rektor, lärare eller annan skolpersonal som vanligen kontaktar SPSM, men även föräldrar kan ta kontakt. Av resultaten i projektet "Särskild, särskiljd eller avskiljd" (se Bilaga 1) framgår emellertid att många föräldrar och en del lärare inte känner till myndigheten och inte vet vad de kan få hjälp med. Det kan därför vara bra att informera både skola och föräldrar om vilket stöd som SPSM kan ge. Läs mer på www.spsm.se/Vi erbjuder.

Fortbildning

SPSM anordnar och medverkar i kompetensutveckling inom det specialpedagogiska området genom kurs- och konferensverksamhet samt genom distansutbildning för lärare, rektorer och annan skolpersonal eller för andra berörda personer. Läs mer på www.spsm.se/Vi erbjuder.

Anpassning av läromedel och framställning av nya läromedel

I SPSM:s uppdrag ingår också att arbeta för att alla elever ska få tillgång till väl fungerande läromedel och andra alternativa verktyg. Detta sker genom produktion av läromedel för elever med särskilda behov och/ eller stöd till förlag som producerar för målgruppen. Om det inte finns läromedel att köpa som motsvarar de behov som eleverna har får SPSM alltså utveckla, anpassa, framställa, distribuera och sprida kunskap om sådana läromedel. Vid ett antal kontor i landet finns läromedelsutställningar där man kan få tips om hur man genom olika lösningar kan tillgodose en elevs individuella behov. Läs mer på www.spsm.se/Stöd i skolan.

Resurscenter

SPSM är huvudman för fyra nationella resurscenter som har fördjupad kompetens beträffande elever med svårare och komplexa funktionsnedsättningar. Ett center är specialiserat på elever med synnedsättning med eller utan ytterligare funktionsnedsättning. Ett annat center har specialkunskaper om elever med hörselnedsättning i kombination med utvecklingsstörning och/ eller autism. I de båda andra centren arbetar man för elever med medfödd eller tidig dövblindhet respektive elever med grava språkstörningar. Resurscentren genomför specialpedagogiska kartläggningar och utredningar omkring dessa elever samt tillhandahåller fortbildning av skolpersonal och föräldrar. Läs mer på [www.spsm.se/Specialpedagogiskt stöd/Specialpedagogisk utredning](http://www.spsm.se/Specialpedagogiskt_stöd/Specialpedagogisk_utredning).

Specialskolor

SPSM är även huvudman för tre nationella och fem regionala specialskolor på olika orter i Sverige. En av skolorna tar emot elever med synnedsättning i kombination med ytterligare funktionsnedsättningar. En annan tar emot elever som har hörselnedsättning i kombination med utvecklingsstörning eller har medfödd dövblindhet. Den tredje skolan tar emot elever med grav språkstörning.

De fem regionala specialskolorna erbjuder utbildning för elever som är döva eller har en hörselnedsättning.

Läs mer på [www.spsm.se/Vi erbjuder/Undervisning i specialskolor](http://www.spsm.se/Vi_erbjuder/Undervisning_i_specialskolor).

Ekonomiskt stöd

Enligt Förordningen om statsbidrag till särskilda insatser på skolområdet (1991:931) kan kommuner ansöka om statsbidrag för särskilda insatser inom skolan (SIS-medel). Dessa medel ska användas för vissa insatser till elever med funktionsnedsättning inom grundskolan, särskolan, sameskolan, gymnasieskolan och fristående skolor. SIS-medel kan sökas av skolhuvudmän som anordnar verksamhet för elever från flera kommuner för regionala undervisningsinsatser. Kommuner kan också söka bidrag till särskild undervisning på sjukhus eller behandlingshem som är knutna till barn-och ungdomspsykiatrisk klinik. Bidrag kan dessutom sökas för utvecklingsprojekt som ska leda till att elever med funktionsnedsättning får en utbildning som präglas av likvärdighet, lika bemötande, full delaktighet och gemenskap.

Läs mer på [www.spsm.se/Vi erbjuder/Bidrag](http://www.spsm.se/Vi_erbjuder/Bidrag).

Rätten till elevassistent eller personlig assistent

Elever med funktionsnedsättning som behöver stöd i skolan kan i vissa fall få hjälp av en elevassistent (benämns också resursperson) både i skolan och på fritids. Men eftersom det inte finns någon text i skolförfattningarna som ger eleverna rätt till elevassistent, så är det inte möjligt att kräva just den insatsen.

Ytterst är det skolans rektor som beslutar vilka former av stödinsatser som är lämpliga för att möta en elevs individuella behov. Beslutet ska utgå ifrån en pedagogisk bedömning av elevens behov och vara kopplat till en tydlig målsättning med insatsen. Val av insats och uppgifter som ska ingå i elevassistentens/resurspersonens arbetsuppgifter bör ingå som en del i arbetet med elevens åtgärdsprogram (se avsnittet om åtgärdsprogram).

En del elever med svårare funktionsnedsättningar kan ha rätt till insatsen personlig assistans enligt lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS) eller statlig assistansersättning enligt 51 kap i socialförsäkringsbalken. Enligt huvudregeln har en elev inte rätt till personlig assistans respektive assistansersättning under skoltid men om det finns särskilda skäl kan kommunen respektive försäkringskassan bevilja insatsen även då eleven är i skolan.

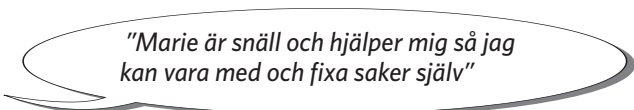
Assistenternas arbetsuppgifter

Elevassistenten är som ovan nämnts inte definierad i lagtexten och det innebär att det är skolan som bestämmer vilken roll assistenten ska ha. Elevassistenten kan antingen ingå som en allmän resurs i klassen/gruppen eller ha ett uppdrag som

är tydligare knutet till en viss elev. Elevassistenten kan ha uppdraget att hjälpa till med praktiska saker under hela skoldagen, både i och utanför klassrummet, så att eleven kan följa med i skolarbetet. Det kan till exempel handla om att ta fram böcker, göra anteckningar åt elever, att under lärarens handledning förbereda uppgifter, förenkla eller förtydliga avsnitt i läroböckerna, förbereda studiebesök och idrottsdagar. Andra uppgifter kan vara att hjälpa elever med koncentrationssvårigheter att fokusera på arbetsuppgifterna eller att upprepa vad läraren sagt om eleven inte uppfattat det. Det är viktigt att läraren planerar arbetet tillsammans med assistenten och eleven. I de fall elevassistenten finns som en resurs för hela gruppen är det ofta assistentens roll att avlasta lärare så att dessa får mer tid att ge stöd åt de elever som är i behov av detta.

Den personliga assistenten ska vara en personlig hjälp till en enskild elev. Assistenten ska kompensera för sådant som eleven på grund av sina funktionsnedsättningar inte klarar att göra utan assistans. I skolmiljön kan det handla om sådana praktiska uppgifter som att hjälpa eleven att ta fram böcker och skriva, hjälp att kommunicera, hjälp att förflytta sig inom skolan och på raster, hjälp i lunchmatsalen och vid toalettbesök. Den personliga assistenten ska alltså vara elevens ”armar, ben, ögon och/eller tolk”.

Bra att veta! I elevernas åtgärdsprogram bör tydligt dokumenteras vilka arbetsuppgifter som ska ingå i elevassistentens arbetsuppgifter, vilka mål och vilket ansvar som ingår. Detta är viktigt för att kunna utvärdera och förändra insatser över tid.

”Marie är snäll och hjälper mig så jag kan vara med och fixa saker själv”

Assistenternas ansvar

En assistent får aldrig ersätta en elevs behov av specialpedagogiskt stöd av specialpedagog eller speciallärare. Varken den personliga assistenten eller elevassistenten har något pedagogiskt ansvar. Det är läraren som har hela ansvaret för undervisningen.

En viktig gräns mellan yrkesgrupperna är att den personliga assistenten alltid är just personlig, medan elevassistenten/resurspersonen ofta har ansvar även för andra elever i klassen eller skolan. En personlig assistent ska till exempel inte vara rastvakt eller vara med vid planeringsdagar som gäller skolan eller klassen i sin helhet. Den personliga assistenten ska inte ges något som helst ansvar för andra elever än sin uppdragsgivare och är aldrig en resurs i undervisningen eller för att utöva tillsyn för andra elever. Den personliga assistenten är formellt inte anställd av skolan men har ändå skolan som sin arbetsmiljö.

Tillämpningen av personlig assistans i skolan ser olika ut i olika kommuner och regioner. Detta är lite förvånande eftersom rätten till personlig assistans

borde vara densamma oavsett var i landet eleven bor. Hur vanligt det är att tillsätta en elevassistent/resursperson är också mycket varierande.

Assistenternas arbetsgivare

Variationerna mellan olika kommuner är stora beträffande elevassistenternas/resurspersonernas tillsättning och arbetsvillkor eftersom frågan om elevassistent inte finns med i skollagen eller i skolförordningarna.

Elevassistenter är anställda av skolhuvudmannen, det vill säga oftast kommunen och har då rektor som arbetsgivare. De anställs av rektor och ingår vanligen som en resurs i gruppen/ klassen.

Som ovan framgått är det barnets hemkommun som beslutar om rätten till insatsen personlig assistans och försäkringskassan beslutar om rätten till assistansersättning. Assistansen, oavsett om den bygger på ett beslut av kommunen eller försäkringskassan, utförs av en assistansanordnare som är arbetsgivare för assistenterna. Denna anordnare kan vara kommunen, brukaren själv eller privat anordnare. Den personliga assistentens uppdrag styrs dels av det beslut som ger barnet rätt till assistans och dels av eventuella riktlinjer som assistansanordnaren har meddelat. Men framförallt styrs uppdraget av den assistansberättigades behov och vilja. Ersättning för LSS-insatsen personlig assistans betalas av kommunen och den statliga assistansersättningen betalas av försäkringskassan. Betalningen görs till den som är assistansansordnare.

Bra att veta! Enligt LSS är ansvaret för de personliga assistenternas uppdrag mycket tydligt, men skolorna har inte alltid kunskap om vad som står i lagen. Därför är det viktigt att skolan informerar sig om vilka arbetsuppgifter som ska ingå i uppdraget och vilka som inte ingår. Ansvarsfördelningen mellan personliga assistenter och skolan kan tydliggöras genom att vårdnadshavare, assistansanordnaren och skolan träffas och finner överenskommelser. Om assistansen används felaktigt är risken stor att Försäkringskassan drar in assistansersättningen och eleven förlorar sin assistans.

Rätten till hjälpmedel

Definition av begreppet hjälpmedel

Det finns inte någon fastställd definition av begreppet hjälpmedel i lagar eller andra författningstexter. Men av förarbetet till handikappreformen ”Stöd och service till vissa funktionshindrade” (SOU 1992/93:159) framgår att det enligt Hälso- och sjukvårdslagen (HSL) gäller ”sådana hjälpmedel som en person behöver för att kunna tillgodose grundläggande personliga behov (äta, dricka, vila-sova, sköta toalettbesök och hygien etc.), förflytta sig, fungera i hemmet och i närmiljön, orientera sig i miljön, gå i skolan, delta i normala fritids- och rekreationsaktiviteter samt hjälpmedel för vård och behandling”.

Enligt Hjälpmedelsutredningen 2004 finns det tre kategorier av hjälpmedel som en elev med funktionsnedsättning kan behöva i skolan: grundutrustning, personliga hjälpmedel och pedagogiska hjälpmedel.

I delavsnitten nedan har vi utgått från Hjälpmedelsutredningens definitioner (SOU 2004:83), skollagen (2010:108) samt delar av text i Hjälpmedelsinstitutets rapport till regeringen ”Gränsdragningsfrågor – Teknikstöd i skolan” (hösten 2013).

Skolans grundutrustning

Enligt skollagen ska ”de lokaler och den utrustning finnas som behövs för att syftet med utbildningen ska kunna uppfyllas” (SL 2 kap 35–36 §§).

Grundutrustning är sådan utrustning som behövs för att tillgodose behovet för fler än en enskild studerande och som inte kräver någon mer omfattande individuell anpassning. Det gäller till exempel lämpliga bord och stolar i rätt storlek för elever i olika åldrar. Eleverna ska dessutom utan kostnad ha tillgång till böcker och andra lärverktyg som behövs för en tidsenlig utbildning (SL 9 kap 8 §, 10 kap 10 §, 11 kap 13 §, 12 kap 1 §, 13 kap 10 §).

Bra att veta! Grundutrustningen ska vara anpassad till den elevgrupp som går i den aktuella skolan. Det ställs därför större krav på både miljön och grundutrustningen i skolor där man kontinuerligt undervisar elever med funktionsnedsättningar, till exempel skolor med särskoleklasser, särskilda undervisningsgrupper, RH-klasser, specialskolor för elever med syn- och hörselnedsättning, grav språkstörning etcetera. All grundutrustning ska vara helt avgiftsfri för eleverna.

Personliga hjälpmedel

Enligt Hjälpmedelsutredningen är personliga hjälpmedel sådana hjälpmedel som kompenserar för en persons funktionsnedsättning och som är utprovade för denna person. Ibland kan hjälpmedlen behöva specialanpassas för att passa en enskild brukare. Som personliga hjälpmedel räknas bland annat rullstolar, synhjälpmedel och hörapparater.

Personliga hjälpmedel för barn är huvudsakligen ett landstingsansvar. Sjukvårdshuvudmannen ansvarar också för personliga hjälpmedel i skolan. De provas ut och förskrivs av hjälpmedelscentral, syncentral eller hörcentral. Hur verksamheten är organiserad och vem som har kostnadsansvar kan se olika ut i landet. Varje landsting utformar sina egna bestämmelser.

Det är hälso- och sjukvårdspersonal som bedömer om en person har behov av ett hjälpmedel, alltså inte den som själv ska använda hjälpmedlet. Varje landsting utarbetar egna riktlinjer och regelverk för vad som räknas som personliga hjälpmedel. Det är alltså upp till varje landsting att bestämma vilka hjälpmedel som får förskrivas.

Det går inte att överklaga beslut om personliga hjälpmedel. Det finns dock möjlighet att vända sig till patientnämnden i hemlandstinget om barnet inte får de hjälpmedel som föräldrarna anser att det behöver.

Bra att veta! Det finns ingen lagstadgad rätt att få personliga hjälpmedel men enligt Hälso- och sjukvårdslagen är sjukvårdshuvudmännen skyldiga att erbjuda personer med funktionsnedsättningar ”hjälpmedel för den dagliga livsföringen samt hjälpmedel för vård och behandling” (HSL, kapitlet 3b och 18b). Hjälpmedel för att gå i skolan nämns som ett exempel i lagtexten.

Lärverktyg och teknikstöd

Gränsdragningen mellan det som tidigare benämndes pedagogiska hjälpmedel och läromedel var under många år diffus och begreppen användes ibland som om de var synonyma. I takt med ökad användning av ny teknik i skolan använder man numera andra begrepp när det gäller områden som har med pedagogik att göra.

I skollagen står att ”elever ska erbjudas lärverktyg som behövs för en tidsenlig utbildning. Med lärverktyg menas förutom böcker, den utrustning och det material som behövs för att eleven ska uppnå målen för utbildningen.”

En form av lärverktyg benämns alternativa verktyg eller teknikstöd. Det kan handla om datorprogram som utvecklats eller anpassats för att fungera för elever med syn- eller hörselnedsättningar, kognitiva/ inlärningsmässiga svårigheter och/eller svåra rörelsehinder. Med hjälp av dator med talsyntes kan till exempel många elever med synnedsättning få skriven text i datorn omvandlad till tal. Att få lyssna till lärobokens text via talsyntes kan också vara till stor hjälp för elever som har lässvårigheter men som av olika skäl inte utretts eller fått en diagnos.

Andra exempel på alternativa verktyg är särskilda program eller applikationer i en dator, pekplatta eller smart telefon eller ett rättstavningsprogram som kompenserar vid en nedsatt läs- och skrivförmåga. Det finns också kalkylatorer som anpassats för att fungera för elever med olika funktionsnedsättningar. Alternativa verktyg kan även röra sig om talböcker, böcker med lättläst/förenklad text och så vidare.

Läs mer på [www.skolverket.se/Skolutveckling/Resurser för lärande/](http://www.skolverket.se/Skolutveckling/Resurser_för_lärande/). Läs också mer på www.mtm.se och på [www.spsm.se/Stöd i skolan/It i lärandet](http://www.spsm.se/Stöd_i_skolan/It_i_lärandet).

Bra att veta! I Hjälpmedelsinstitutets rapport till regeringen ”Gränsdragningsfrågor-Teknikstöd i skolan” (2013) påpekas att mycket av det teknikstöd som behövs i skolan blir mer och mer en naturlig del av skolans lärverktyg. Där behandlas bland annat frågan om hur elever med kognitiva svårigheter kan få sina behov av hjälpmedel/lärverktyg tillgodosedda. I rapporten betonas att skolorna ofta saknar kunskap om konsekvenser i lärandet vid kognitiva svårigheter och om hur teknikstöd kan anpassas till den enskilde eleven i den pedagogiska situationen. Man framhåller att behovet av sådan kunskap är något som skolorna själva efterfrågar.

Ett förslag som framförs i rapporten är att särskilda resurser riktas till skoldata- teken, så som tidigare gjorts för elever med dyslexi. Skoldata- tek finns för närvarande i 155 kommuner i landet. De har till syfte att stimulera och stödja pedagoger som arbetar med elever i behov av särskilt stöd, främst de elever som har läs-och skrivsvårigheter, dyslexi eller neuropsykiatriska funktionsnedsättningar. Läs mer om Skoldata- tek på [www.spsm.se/Stöd i skolan/It i lärandet](http://www.spsm.se/Stöd_i_skolan/It_i_lärandet).

Vems är ansvaret?

Det är skolhuvudmannens ansvar att bekosta och se till att eleverna får de böcker och andra lärverktyg som de behöver för att uppnå kunskapsmålen i skolan. Specialpedagogiska skolmyndigheten (SPSM) kan ge information och rådgivning till skolan i sådana frågor. Läs mer på www.spsm.se.

Landstingen ansvarar för frågor som rör elevens personliga hjälpmedel och står vanligen för anpassning av personlig utrustning som eleven använder i skolan. Det gäller till exempel de speciella styrsätt/system som vissa elever behöver för kunna hantera sin dator, vilket i sin tur är en förutsättning för att de ska kunna utnyttja de lärverktyg som läraren använder i undervisningen.

Delat hjälpmedelsansvar ger gränsdragningstvister

Det finns inga entydiga gränser för vad som ska räknas som grundutrustning, personligt hjälpmedel eller alternativa verktyg. En och samma produkt kan tillhöra olika kategorier beroende på bedömare och situation.

De hjälpmedel som tidigare vållade mest oenighet var datorer och datorprogram. En dator kunde anses vara grundutrustning i en särskoleklass eller särskild undervisningsgrupp men kunde i andra sammanhang bedömas som ett personligt hjälpmedel. En programvara till datorn kunde i en skola räknas som ett pedagogiskt undervisningshjälpmedel, medan andra skolor ansåg att den var ett personligt hjälpmedel som landstinget skulle betala. Idag upplever inte skolverket, SPSM, kommuner och landsting att denna typ av svårigheter finns kvar, då den tekniska utvecklingen i samhället har medfört att datorer mer och mer anses som en naturlig grundutrustning och som lärverktyg i skolorna.

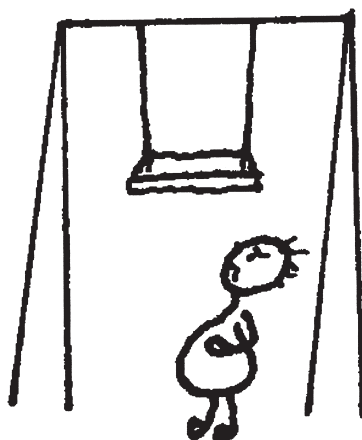

Kommuner och landsting har ett delat ansvar för att elever med funktionsnedsättningar får de hjälpmedel och lärverktyg de behöver. På enstaka håll i landet har man utarbetat lokala överenskommelser gällande hjälpmedelsfrågorna för att underlätta samarbetet mellan skolan och hälso- och sjukvården. Arbete med denna typ av överenskommelser pågår på flera håll men saknas fortfarande i många län/landsting enligt Hjälpmedelsinstitutets ovan nämnda rapport.

Bra att veta! Hjälpmedelsinstitutet kommer under 2014 att ingå som en del i Myndigheten för delaktighet (tidigare Handisam). Hjälpmedelsinstitutets databas med information om vilka hjälpmedel som finns på marknaden kommer att vara tillgänglig någon gång vid halvårsskiftet 2014 och kan då nås via Sjukvårdsrådgivningens webbplats www.1177.se

Rätten att vara delaktig på raster, utflykter och skolresor

Enligt Barnkonventionen (artikel 31) har alla barn rätt till lek och fritid. I artikel 23 som gäller barn med funktionsnedsättningar står också att ”barnet ska ges möjligheter till rekreation på ett sådant sätt som bidrar till barnets största möjliga integrering i samhället och individuella utveckling, innefattande dess kulturella och andliga utveckling”. I denna artikel sammanvävs begreppen utveckling, rekreation, integrering till en helhet som sammanfattar vad som sägs i artiklarna 6 och 23.

Samma rättigheter gäller också en artikel 3 d. i konventionen för rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Där står att skolans personal ska ”säkerställa att barn med funktionsnedsättningar har lika möjligheter som andra barn att delta i lek, rekreation, fritidsverksamhet och idrott inom skolan”.

Alla elever har rätt att delta i alla aktiviteter som ingår i den obligatoriska skoldagen. Det finns inte något i författningarna som direkt anger elevers rättighet att vara med på raster, utflykter och skolresor. Däremot är det uppenbart att skolan har ett tydligt ansvar för detta eftersom skolförfattningarna talar om elevers rättigheter till likabehandling, trygghet, trivsel, delaktighet, inflytande med mera där ju även raster och skolresor ingår.

Det är upp till skolan att besluta om schemaläggning av rasternas längd och tidpunkter under skoldagen. Eleverna ska ha en väl avvägd skoltid och väl avvägda läsår och skoldagar, vilket innebär att eleverna ska ha raster och lov (SL kap 10-12).

Enligt arbetsmiljölagen (AML), som även gäller i skolan, ska arbetsmiljön anpassas efter elevernas psykiska och fysiska förutsättningar och arbetsplatsen ska vara lämplig ur arbetsmiljösynpunkt för eleverna (AML 2 kap 1 §). Eftersom raster är en del av skoldagen ska de vara anpassade för alla, även för elever med funktionsnedsättningar.

Enligt skollagen har elever i grund- sär- special- och sameskola som får skolskjuts rätt till detta under hela den ordinarie skoltiden, det vill säga även

vid resor till och från studiebesök, utflykter, klassresor och prao med mera (SL 10 kap 32, 40 §§, 11 kap 31, 39 §§, 12 kap 16, 25 §§). Alla resor som sker under skoltid ska bekostas av skolan och inte av den enskilda eleven. Skolskjutskostnader finns beskrivna i skollagen (se tidigare kapitel).

Vems är ansvaret?

Det är rektorns ansvar att eleverna får raster under skoldagen (SF 3 kap 4–6 §§). Rektorn bestämmer omfattning av friluftsverksamhet under lärares ledning (SF 5 kap 6 §). Skolan är skyldig att planera så att alla elever har möjlighet att vara med.

Kraven på skolgårdars tillgänglighet

I Skollagen och skolförordningen räknas skolgårdar som en del av skolans lokaler och ska därför vara utformade på ett ändamålsenligt sätt (SL 2 kap 35 §).

Även enligt arbetsmiljölagen är skolgårdar en del av skolans lokaler. Samma krav gäller alltså både inomhus och utomhus: ”Arbetsmiljön skall vara tillfredsställande med hänsyn till arbetets natur och den sociala och tekniska utvecklingen i samhället” (AML 2 kap 1 §).

I föreskrifterna om arbetsplatsens utformning (AFS 2009:02 6 §) står att skollokaler skall vara tillgängliga för och kunna användas av arbetstagare/elever med nedsatt rörelse-, syn- eller hörsel förmåga. Enligt Arbetsmiljöverket gäller detta i princip även skolgårdar, men endast för elever som redan går i den aktuella skolan.

När en ny skola byggs eller om en skola byggs om gäller också plan- och bygglagen (PBL 3 kap 15 §) med krav på att skolgården ska vara användbar för personer med nedsatt rörelse- eller orienteringsförmåga. I tilläggsparagrafen står dock ”med viss hänsyn taget till ekonomisk rimlighet och tomtens egenskaper” (PBL 3 kap 16 §).

Bra att veta! Det finns inget regelverk som konkret beskriver just skolgårdars fysiska eller psykosociala tillgänglighet. Skolgårdar är enligt lagen inte allmänna platser dit allmänheten har tillträde och därför gäller inte Boverkets föreskrifter om undanröjande av ”enkelt avhjälpna hinder” (HIN) här. Den lagstiftningen är däremot aktuell när det gäller kommunernas lekplatser på allmänna platser.

Vems är ansvaret?

Ansvaret för att skolgården blir tillgänglig ligger hos skolhuvudmannen, det vill säga kommunen när det gäller kommunala förskolor och skolor, hos skolans styrelse när det gäller friskolor och hos staten beträffande specialskolor och sameskolor.

Rätten att gå på fritidshem

Skollagen och även läroplanen gäller även för fritidshemmet till viss del. Enligt skollagen ska fritidshemmet komplettera utbildningen i förskoleklassen och skolan. Begreppet utbildning innebär att fritidshemmet ska stimulera elevernas utveckling och lärande och erbjuda dem en meningsfull fritid och rekreation. Utbildningen ska utgå från en helhetssyn på eleven och elevens behov.

En elev på fritids har samma rätt att få särskilda stödinsatser som i skolan. Det kan gälla till exempel personalförstärkning till en elevgrupp eller en individ, alternativt en minskning av antalet barn i gruppen. Det kan även handla om behov av konsultation eller handledning för personalen. En elev med funktionsnedsättning har också samma rätt som i skolan att få personlig assistans, att inte diskrimineras och att vara med på aktiviteter som alla andra barn

Kommunen är ansvarig för att dess elever har tillgång till en plats på fritidshem. En elev ska erbjudas plats i fritidshem i den omfattning som behövs beroende på föräldrars arbete eller studier eller om eleven har eget behov på grund av familjens situation i övrigt. Eleven ska erbjudas plats på fritidshem vid eller nära den skolenhet där eleven får utbildning. I skollagen står att ”utbildning i fritidshemmet ska erbjudas så snart det framkommer att eleven har behov av

sådan plats”. Elever ska även i andra fall erbjudas utbildning i fritidshem om de av fysiska, psykiska eller andra skäl behöver särskilt stöd i sin utveckling i form av sådan utbildning.

Alla elever har rätt att gå på fritids till och med vårterminen det år då de fyller 13 år, under den del av dagen då de inte går i skolan. Elever som har rätt till stöd enligt LSS har rätt till korttidsverksamhet på eftermiddagar efter skolan även efter 13 års ålder. (LSS 9 § p.7). En elev kan gå på fritids i så kallad öppen fritidsverksamhet från och med det år då eleven fyller 10 år.

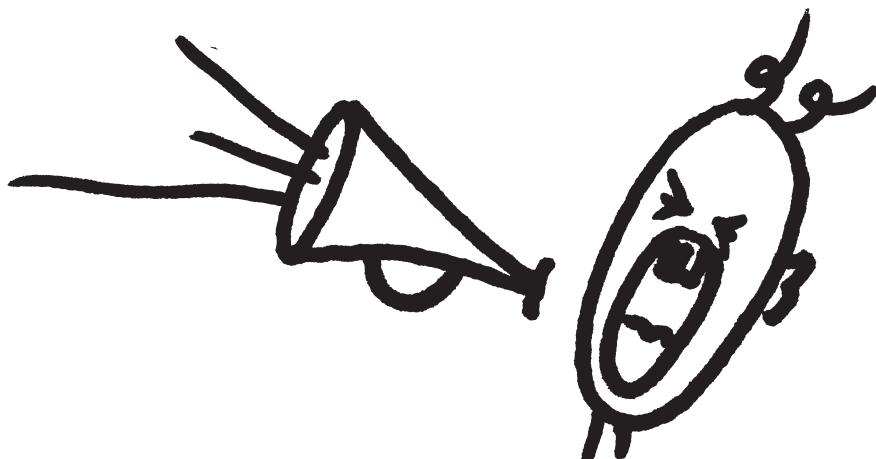
Det är viktigt att samverkan sker mellan fritidshemmet, vårdnadshavare och skolans personal. När skolan utarbetar ett åtgärdsprogram för eleven är det av värde för alla att även fritidshemmets personal deltar. Då ökar förutsättningarna för att hitta bra lösningar som tillgodoser elevens behov och som tydliggör elevens rätt till stöd.

Bestämmelser om fritidshem finns att läsa i skollagen (SL 14 kap 2–10 §§) och på Skolverkets webbplats [www.skolverket/Regelverk/Allmänna råd/Allmänna råd och kommentarer för kvalitet i fritidshem](http://www.skolverket/Regelverk/Allmänna_råd/Allmänna_råd_och_kommentarer_för_kvalitet_i_fritidshem) (kommer att revideras under hösten 2013).

Vems är ansvaret?

Kommunen måste enligt kommunallagen besluta hur ansvaret för fritidshemmen ska fördelas så att det klart framgår vem eller vilka som är ansvariga i olika frågor och vem som fattar beslut på olika nivåer.

Rätten till inflytande

Enligt barnkonventionen (artikel 12) har varje barn rätt att uttrycka sig fritt och få sin åsikt hörd i beslut som rör barnet. Alla barn har rätt att bli lyssnade på och rätt till ett visst mått av inflytande över sin livssituation. I konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning betonas också barnets rättigheter i dessa avseenden. Om barnet har svårt att själv formulera sig ska han eller hon få hjälp att göra sig hörd och hjälpen ska vara anpassad till barnets funktionsnedsättning och ålder (artikel 7.3). Skollagens 4 kap 12 § handlar om föräldrars rätt till inflytande över utbildningen.

Elevernas rättigheter ...

Samma rättigheter som i konventionerna betonas även i skollagen. Där står att omfattningen och utformningen av elevernas inflytande ska anpassas efter deras ålder och mognad. Detta gäller oavsett vilken skolform eleven går i (SL 1 kap 10 §).

Som tidigare beskrivits ska utbildningen anpassas efter varje elevs förutsättningar, bidra till elevens personliga utveckling och ligga till grund för den fortsatta utbildningen. Eleverna ska ges möjlighet till inflytande och att ta upp frågor som rör deras utbildning (SL 4 kap 9–11 §§). Den rätten har också vårdnadshavare. Vid varje förskole- och skolenhet ska det finnas forum för samråd med elever och vårdnadshavare. Där kan till exempel gemensamma frågor som är av betydelse för verksamheten diskuteras (SL 4 kap 12–13 §§).

I skolans läroplan beskrivs elevernas rätt till inflytande utförligt (Lgr 11, 2.3).

Där framhålls att alla elever ska kunna påverka, ta ansvar och vara delaktiga i skolan. För att eleverna ska kunna påverka och få inflytande är villkoret att de får information i frågor som berör dem. I läroplanen står att målet ska vara att varje elev:

- » ska ta ett personligt ansvar för sina studier och sin arbetsmiljö,
- » successivt utövar ett allt större inflytande över sin utbildning och det inre arbetet i skolan,
- » har kunskaper om demokratins principer och utvecklar sin förmåga att arbeta i demokratiska former.

... och skolans skyldigheter

I skollagen står att barnets bästa ska vara utgångspunkten och att barns inställning ska klarläggas så långt det är möjligt (SL 1 kap 10 §). Där står också att ”var och en som verkar inom utbildningen ska främja de mänskliga rättigheterna och aktivt motverka alla former av kränkande behandling” (SL 1 kap 5 §).

Även i läroplanen beskrivs skolans skyldigheter (Lgr 11 2.4):

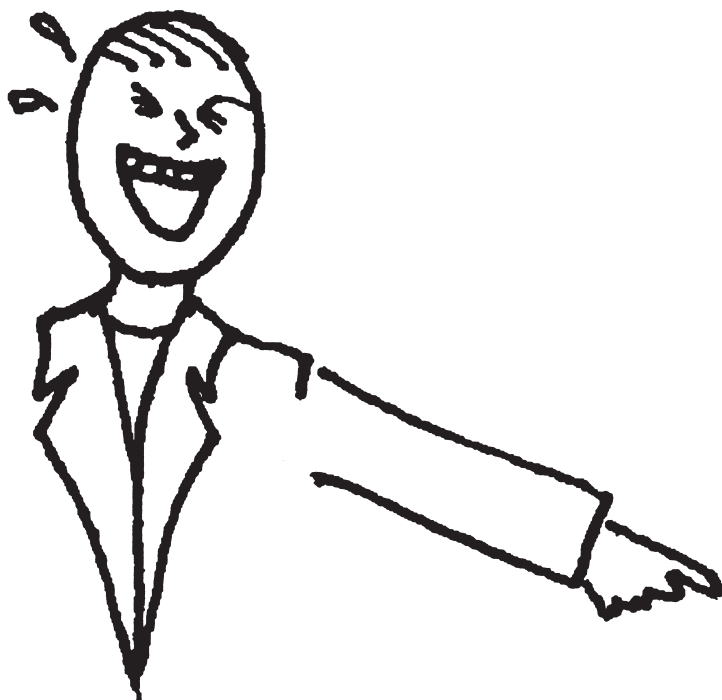
- » Läraren ska utgå från att eleverna kan och vill ta ett personligt ansvar för sin inläring och för sitt arbete i skolan.
- » Läraren ska se till att alla elever oberoende av social bakgrund och oavsett kön, funktionsnedsättning, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning eller sexuell läggning får ett reellt inflytande på skolans arbetsätt, arbetsformer och undervisningens innehåll samt se till att detta inflytande ökar med ålder och mognad.
- » Läraren ska verka för att flickor och pojkar får lika stort inflytande över och utrymme i undervisningen.
- » Läraren ska svara för att eleverna får pröva olika arbetsätt och arbetsformer.
- » Läraren ska tillsammans med eleverna planera och utvärdera undervisningen och förbereda eleverna för delaktighet och medansvar och för de rättigheter och skyldigheter som finns i ett demokratiskt samhälle.

Bra att veta! I skolans kursplaner för Samhällskunskap står att skolan ska ge eleverna kunskap om mänskliga rättigheter, där kunskap om barnets rättigheter ingår. Alla elever har emellertid inte fått kunskap om barnkonventionen, vilket är en brist som påtalas av bland annat Barnombudsmannen.

Klass- eller elevråd ger elever en extra möjlighet att göra sig hörda med inflytandefrågor. Sveriges elevråd (SVEA) är en ideell förening som arbetar för att stödja elevråd i landets skolor med bland annat frågor som gäller elevers rättigheter och inflytande (www.svea.org). Läs mer på www.skolverket.se/Eleven_i_skolan/Utveckling_och_inflytande.

På skolverkets webbplats finns också mer att läsa om föräldrarnas rätt till information och inflytande (se länken Regelverk/Juridisk vägledning/Mer om...)

Rätten att inte bli mobbad eller diskriminerad

Som tidigare beskrivits omfattas alla elever i förskolan och skolan av den värdegrund som uttrycks i både skollagen och läroplanen. I texterna betonas ”människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet samt solidaritet med svaga och utsatta (SL 1 kap 5 §, Lgr 11 kap 1). Skollagen beskriver skolans ansvar, krav på aktiva åtgärder och hur personal ska gå till väga om någon ser eller får reda på att en elev utsätts för kränkning. Här beskrivs också elevers rätt till skadestånd och hur man juridiskt ska hantera rättegång med mera (SL 6 kap).

Skollagen har också ett särskilt kapitel ”Trygghet och studiero” (SL 5 kap) , som tar upp frågor som berör elevens arbetsmiljö, ordningsregler samt disciplinära och andra särskilda åtgärder.

Alla som arbetar inom skolan ska aktivt motverka trakasserier, mobbning och annan kränkande behandling (Lgr 11 kap 2.1). Lärarna har ett stort ansvar att skapa en trygg miljö i skolan. De ska tillsammans med övrig skolpersonal uppmärksamma och förebygga alla inslag av kränkningar och diskriminering. På Skolverkets webbplats finns mer att läsa på [www.skolverket.se/Elven i skolan/Trygghet](http://www.skolverket.se/Elven_i_skolan/Trygghet).

Skollagen och diskrimineringslagen - kompletterande lagar

Bestämmelserna om diskriminering och kränkande behandling finns i två olika lagar, dels i skollagen (SL 6 kap), dels i diskrimineringslagen (DL 3 kap). Det betyder att skolorna ska beakta bestämmelser i två olika regelverk för att garantera alla elever skydd mot diskriminering, trakasserier och kränkande behandling. Det ska råda nolltolerans mot kränkningar i skolan.

I en av barnkonventionens huvudprinciper betonas också att alla barn har lika värde och ingen får diskrimineras på grund av funktionsnedsättning eller andra grunder (artikel 2). Detsamma gäller i FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättningar (artikel 3).

Definition av kränkande behandling respektive diskriminering

Kränkande behandling är enligt skollagen ”ett uppträdande som utan att vara diskriminering enligt diskrimineringslagen kränker ett barns eller en elevs värdighet” (SL 6 kap 3 §). Det gäller exempelvis mobbning och liknande beteenden som har sin grund i att någon är överviktig, har en viss hårfärg eller är en ”plugghäst” och liknande. Att knuffa eller rycka någon i håret eller sätta krokben för någon kan också utgöra kränkande behandling i lagens mening. Även psykiska kränkningar genom till exempel utfrysning omfattas av uttrycket kränkande behandling. OBS! Det är elevens subjektiva upplevelse av kränkningen som är styrande.

”De kallar mig CP”

Skollagen gäller även förbud för vuxna att utsätta ett barn eller en elev för kränkande behandling (SL 6 kap 9 §). Av lagens förarbeten framgår att all verksamhet som bedrivs i en förskola, skola och fritidshem omfattas av lagen.

Enligt diskrimineringslagen ska skolan ”bedriva ett målinriktat arbete för att aktivt främja lika rättigheter och möjligheter för barn och elever oavsett kön, etnisk tillhörighet, funktionsnedsättning, religion eller annan trosuppfattning, eller sexuell läggning (DL 3 kap 14 §). Skolan ska också vidta åtgärder för att förebygga och förhindra att barn eller elever utsätts för diskriminering på ovanstående grunder (DL 3 kap 15 § och SL 6 kap 6–7 §§ samt i Lgr 11 kap 2.1)

”Det finns en dold mobbning som ingen tar tag i utom föräldrarna”

Indirekt diskriminering

Diskriminering i skolan gäller även indirekt diskriminering, till exempel en lärare som planerar en idrottsdag där en elev med funktionsnedsättning inte kan vara med. Det kan också handla om instruktion om diskriminering, till exempel en vuxen i skolan som säger till andra vuxna eller eleverna att de inte behöver ta hänsyn till en elev med funktionsnedsättning.

OBS! Kränkningar via sociala medier förekommer i ökad omfattning och måste också förebyggas, uppmärksammas och hanteras som all annan kränkning.

Plan mot kränkande behandling och likabehandlingsplan

Skollagen har skärpts på så sätt att alla skolor varje år ska upprätta en ny plan mot kränkande behandling. Planen ska innehålla en redogörelse för vilka åtgärder som skolan tänker påbörja eller genomföra under året för att förebygga och förhindra kränkningar. En redogörelse för hur de planerade åtgärderna har genomförts ska sedan skrivas in i det efterföljande årets plan (SL 6 kap 8 §).

Varje skola är också skyldig att varje år upprätta en likabehandlingsplan med en översikt över de åtgärder som behövs för att dels främja alla elevers lika rättigheter och möjligheter oavsett kön, funktionsnedsättning, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning eller sexuell läggning, dels förebygga och förhindra diskriminering och trakasserier eller kränkningar på dessa grunder. Planen ska utformas i samråd mellan skolan samt företrädare för elever och föräldrar. Den ska följas upp och utvärderas årligen av rektorn. Kraven på årlig plan mot kränkande behandling och likabehandlingsplan kan uppfyllas i en och samma plan.

Bra att veta! Diskrimineringsombudsmannen (DO) och skolinspektionen har utarbetat handledningar för likabehandlingsarbete i förskolan och skolan (www.do.se/Material) Skolinspektionen har en länk till Barn-och elevombudet (BEO) med informationsmaterial för både elever, föräldrar och lärare (www.skolinspektionen.se/BEO).

På BEO:s webbplats finns också anvisningar om hur man anmäler en kränkning. Viktigt är att läsa vad man bör göra innan man anmäler!

Vems är ansvaret?

Enligt skollagen är skolhuvudmannen ansvarig för att personalen fullgör de skyldigheter som anges i SL 6 kapitlet om kränkande behandling. I praktiken gäller det rektor och all annan personal i skolan. Om någon i personalen får kännedom om att en elev anser sig ha blivit utsatt för trakasserier eller kränkande behandling är den personen skyldig att anmäla detta till rektorn, som i sin tur måste anmäla detta vidare till sin huvudman.

Huvudmannen är skyldig att skyndsamt utreda omständigheterna och ska i förekommande fall vidta de åtgärder som kan krävas för att förhindra kränkande behandling i framtiden (SL 6 kap 10 §). Motsvarande bestämmelser om diskriminering finns i diskrimineringslagen (DL 2 kap 5 och 7 §§).

Om skolan inte anmäler och åtgärdar kan skolan i yttersta fall bli skyldig att betala skadestånd (SL 6 kap 12 §).

Barn- och elevombudet (BEO)

Skolan har skyldighet att utreda varje enskilt ärende om det blir känt att en elev har utsatts för trakasserier eller kränkande behandling (SL 6 kap 10 §).

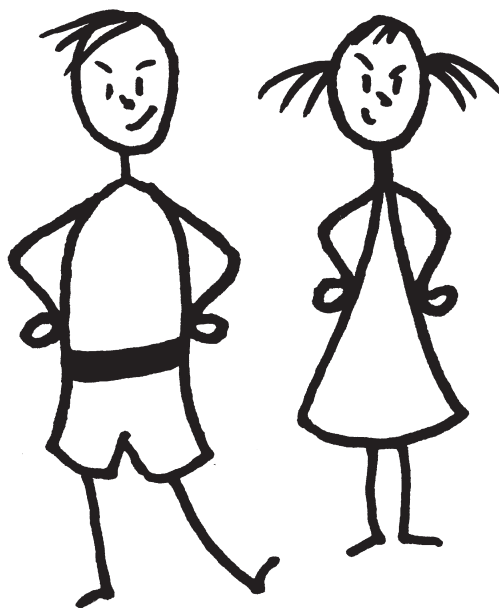
Om en elev blir kränkt eller mobbad i skolan ska eleven och/eller föräldrarna först och främst tala med läraren, rektorn eller annan personal på skolan.

Om eleven inte får hjälp av skolan kan skolinspektionens Barn- och Elevombud (BEO) kontaktas. BEO har till uppgift att verka för att skollagens 6:e kap om kränkande behandling följs och kan även svara på frågor. BEO ska även se till att barn- och elevärenden följs upp och att situationen förbättras i skolan. Mer information finns på www.skolinspektionen.se/BEO. Mer om BEO står att läsa i handbokens kapitel om Samhällets ansvariga instanser.

Om skolan inte gör något åt trakasserierna eller mobbningen kan eleven begära skadestånd för att skolan inte har gjort sitt yttersta för att åtgärda problemet (SL 6 kap 12 §). BEO kan då hjälpa till och föra elevens talan i domstol. BEO kan också hjälpa elever att göra en anmälan till diskrimineringsombudsmannen om eleven utsatts för diskriminering på grund av sin funktionsnedsättning eller på andra grunder enligt diskrimineringslagen.

Läs mer på BEO:s webbplats.

Skolans skyldigheter

I de föregående kapitlen har utgångspunkten varit elevernas rättigheter i skolan. I avsnittet här nedan redovisas vilka skyldigheter skolan har, det vill säga ett annat perspektiv på frågeställningarna.

Skyldighet att avsätta tillräckliga resurser

Det finns ingen lag som reglerar hur en skolas budget ska finansieras eller fördelas. Det ingår som en del av det kommunala självstyret att besluta om detta. Det innebär att varje kommun själv bestämmer vilka prioriteringar som ska göras och hur kommunens budget ska läggas upp. Kostnaden per elev och ersättningen från kommunen till skolorna ser därför olika ut i olika delar av landet.

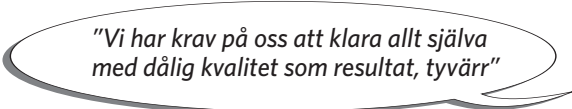
Specialskolor finansieras av staten (SL 12 kap 2 §) och med bidrag från elevernas hemkommun (SL 12 kap 24 §). Samma förhållanden gäller för elever i sameskolan (13 kap 15–16 §§). När det gäller friskolor ska elevernas hemkommun ge ekonomisk ersättning till friskolan för varje elev som går där. Bidraget ska bestämmas med hänsyn till skolans åtagande och elevens behov efter samma grunder som när kommunen fördelar resurser till sin egen skol- och förskoleverksamhet. (SL 10 kap 38 §, 11 kap 36 § samt 14 kap 14 §). Ersättningen ska alltså vara densamma i både kommunala och fristående skolor och i fritidshem inom kommunen.

Skolans skyldighet att ha kompetent personal

Enligt skollagen finns ett krav på att de som arbetar i skolan ska ha lämplig utbildning (SL 2 kap 13 §). Det går att göra undantag från detta krav, men endast om det inte går att få tag i utbildad personal (SL 2 kap 18 §). Kravet på rätt utbildning för förskollärare och lärare har skärpts betydligt i den nya skollagen (SL 2 kap 20–23 §§). Skolverket beslutar om legitimation för förskollärare och lärare. Legitimationen visar vilken behörighet förskolans /skolans personal har och i vilka ämnen läraren får undervisa och sätta betyg.

De som undervisar i skolan ska ha kunskap om vad som gäller för det offentliga skolväsendet, inklusive lagar och läroplaner. Dessutom ska lärare ges regelbunden kompetensutveckling (SL 2 kap 34 §).

Rektor har ett särskilt ansvar för att personalen får den kompetensutveckling som krävs för att den ska kunna utföra sina arbetsuppgifter på ett professionellt sätt enligt både skollagen (SL 2 kap 34 §) och läroplanen (Lgr 11 avsnitt 2.8 Rektors ansvar).

"Vi har krav på oss att klara allt själva med dålig kvalitet som resultat, tyvärr"

Skolans skyldighet att ge information till familjen

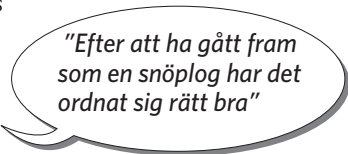
Kommunen ska se till att elevens föräldrar blir informerade om vad som händer i skolan, om skolans verksamhet med mera. (SL 4 kap 12–14 §§). Av läroplanen framgår att skolan ska informera om vilka krav skolan ställer på eleverna och om elevens och föräldrarnas rättigheter gentemot skolan.

Rektor har särskilt ansvar för att föräldrarna ges information om skolans mål, arbetssätt med mera (Lgr 11, avsnitt 2.8). Lärare och övrig skolpersonal ska samverka och fortlöpande informera föräldrarna om elevens skolsituation, trivsel och kunskapsutveckling: "Skolan ska klargöra för elever och föräldrar vilka mål utbildningen har, vilka krav skolan ställer och vilka rättigheter och skyldigheter elever och deras vårdnadshavare har. Att den enskilda skolan är tydlig i fråga om mål, innehåll och arbetsformer är en förutsättning för elevens och vårdnadshavares rätt till inflytande och delaktighet" (Lgr 11 ur Skolans värdegrund och uppdrag). Se också handbokens kapitel om Rätt till inflytande.

Skolans skyldighet att samarbeta med elevens familj

Skolan ska ha ett nära samarbete med elevernas familjer (Lgr 11 2.4, "Skola och hem").

Eleven och föräldrarna har rätt att minst en gång per termin ha ett utvecklingssamtal med läraren, där en skriftlig individuell utvecklingsplan ska utarbetas.

"Efter att ha gått fram som en snöplög har det ordnat sig rätt bra"

Utvecklingsplanen ska följas upp tillsammans med läraren för att sammanfatta vilka insatser som krävs för att eleven ska nå skolans mål.

När ett åtgärdsprogram utarbetas ska både eleven och föräldrarna ges möjlighet att delta (se handbokens kapitel ”Rätten till kunskap och särskilt stöd”).

Skolans skyldigheter att samverka med andra samhällsinstanser

Ibland behöver skolan samverka med andra för att ett barns behov ska bli tillgodosett. Det kan vara så att det krävs beslut eller insatser från flera myndigheter för att på bästa sätt forma en total lösning för barnet.

Alla statliga, kommunala och landstingsverksamheter omfattas av förvaltningslagen (FL). Det gäller även skolan.

Reglerna i förvaltningslagen utgör grunden för hur alla dessa verksamheter ska arbeta. I lagen fastslås bland annat att:

» Varje myndighet skall lämna upplysningar, vägledning, råd och annan sådan hjälp till enskilda i frågor som rör myndighetens verksamhetsområde. Om någon enskild av misstag vänder sig till fel myndighet, bör myndigheten hjälpa honom tillrätta. (FL 4 § tredje stycket).

» Myndigheter har en allmän skyldighet att samverka enligt FL 6 §.

» Varje myndighet skall lämna andra myndigheter hjälp inom ramen för den egna verksamheten. (FL 6 §).

» Vid handläggningen skall myndigheten beakta möjligheten att själv inhämta upplysningar och yttrande från andra myndigheter, om sådana behövs. (FL 7 §).

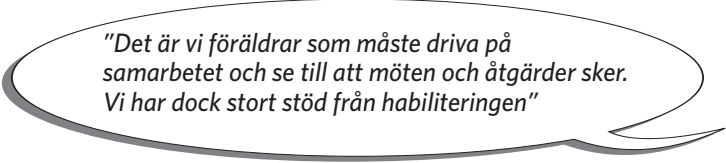
» Även på andra sätt ska myndigheten underlätta för den enskilde att ha med den att göra. (FL 7 §).

Även enligt skollagen är alla skolor, skolhuvudmän och anställda i skolan skyldiga att samverka med andra instanser (SL 29 kap 13 §). Skolan är till exempel skyldig att samverka med socialtjänsten och hälso- och sjukvården kring barn som far illa eller riskerar att fara illa enligt 5 kap 1 § a socialtjänstlagen, 29 kap 13 § skollagen, 2 § hälso- och sjukvårdslagen och 6 kap 5 § polislagen. Det är i första hand socialnämndens ansvar att samverkan kommer till stånd.

Myndigheterna ska även samverka med andra samhällsorgan och organisationer, till exempel fritids- och kultursektorn, ideella organisationer samt andra offentliga och privata företrädare för olika samhällsintressen. Det är särskilt viktigt i förhållanden där barn far illa.

Socialstyrelsen och SPSM har gett ut en idéskrift som handlar om hur olika instanser kan samverka kring barn och unga med omfattande funktionsnedsättningar, ”Ta ansvar för samverkan” (2005). Skriften innehåller en genomgång av olika problembilder som framkommit vid en kartläggning och ger exempel på goda idéer och praktiska vägar för att lösa svårigheterna. Uppdraget har varit att tydliggöra ansvarsfördelningen och effektivisera samverkan mellan

olika huvudmän. Rapporten kan beställas från Socialstyrelsens kundtjänst eller laddas ner från www.socialstyrelsen.se

"Det är vi föräldrar som måste driva på samarbetet och se till att möten och åtgärder sker. Vi har dock stort stöd från habiliteringen"

Bra att veta! Sekretesslagens bestämmelser kan medföra att olika myndigheter inte kan samverka i ärenden som rör en viss person. Samverkan kan dock ske om den person det gäller ger sitt skriftliga medgivande till att sekretessen bryts. När det handlar om barn är det vårdnadshavaren som ger detta medgivande.

Familjernas möjligheter att överklaga beslut

I nya skollagen (2010:800) har elevernas rättssäkerhet stärkts. Det innebär att flera beslut än tidigare kan överklagas. Om en elev eller dennes vårdnadshavare är missnöjda med skolans beslut i något ärende går detta att överklaga i vissa fall. Möjligheterna varierar beroende på vilken fråga det gäller. Först och främst bör föräldrarna och eleven alltid tala med läraren eller rektorn innan de går vidare till andra instanser. Om de inte blir nöjda med skolans svar eller lösning på problemet kan familjen vända sig till skolchefen eller förvaltningschefen i kommunen. Nästa steg kan vara att kontakta Skolinspektionen eller i vissa frågor Skolväsendets överklagandenämnd.

Skolinspektionen är en myndighet som har till uppgift att kontrollera att kommuner och andra huvudmän följer lagar och bestämmelser som gäller i förskola, skola och fritidshem. (Läs mer om skolinspektionen och deras uppdrag i nästa kapitel). På deras webbplats (www.skolinspektionen.se) finns en tydlig beskrivning av hur föräldrar går till väga innan de gör en anmälan och hur anmälan ska se ut. Alla beslut kan inte överklagas

men föräldrar kan begära omprövning av beslut de inte är nöjda med. Enligt förvaltningslagen har alla myndigheter skyldighet att ge den enskilde upplysningar och råd gällande frågor som rör myndighetens verksamhetsområde, den så kallade serviceplikten.

Vissa specifika beslut kan överklagas hos Skolväsendets överklagandenämnd. Nämnden är en domstolsliknande myndighet som prövar överklaganden gällande beslut som fattats av såväl kommuner/ landsting, rektorer, enskilda huvudmän, SPSM och Rh-nämnd. På deras webbplats finns noggranna anvisningar om hur man går till väga (www.overklagandenamnden.se). I handbokens Bilaga 5 beskrivs vilka beslut som kan överklagas.

Nämndens överklagandeärenden domineras för närvarande (2013) av så kallade skolplaceringar, men andra vanliga ärenden är beslut om särskilt stöd såsom åtgärdsprogram, särskild undervisningsgrupp, enskild undervisning samt beslut om mottagande i olika skolformer.

Mer om rätt att överklaga finns på [www.skolverket.se/Regelverk/Juridisk vägledning](http://www.skolverket.se/Regelverk/Juridisk_vagledning)/Mer om.....

Samhällets ansvariga instanser

Det kan vara mycket snårigt att ta reda på vart man ska vända sig i olika frågor och vem som har ansvar för vad. Här följer en kort översikt över kommunernas, landstingens och statens ansvar när det gäller elever med funktionsnedsättningar. Läs även boken "Rättigheter och möjligheter – En guide till samhällsstöd för barn och ungdomar med funktionshinder" av jur kand Anna Ingmansson , RBU (2002). Skriften ska revideras under hösten 2013. Läs mer på www.rbu.se

Kommunernas och landstingens ansvar

Kommunernas ansvar

Kommunerna är huvudmän, det vill säga ansvariga för det obligatoriska skolväsendet som omfattar grundskolan, särskolan, specialskolan, sameskolan och förskoleklassen (SL 2 kap 2 §). I detta ansvar ingår att utbildningen genomförs i enlighet med lagar och bestämmelser (SL 2 kap 8 §). Varje hemkommun är

skyldig att se till att det finns utbildningsplatser för samtliga elever som är folkbokförda i kommunen (SL 9 kap 12 §; 10 kap 24 §; 11 kap 24 §). Staten har ansvar för anordnande av utbildning för elever i specialskolan (SL 12 kap 26 §) och för elever i sameskolan (SL 13 kap 17 §).

Kommunen ska också se till att det finns ett utbud av fritidsaktiviteter för elever med funktionsnedsättningar och att alla offentliga lokaler och allmänna platser är tillgängliga. Dessutom har kommunen ansvar för elevens rätt till stöd i undervisningen, läromedel och andra lärverktyg. De ansvarar också för elevassistentens samt har det yttersta ansvaret för personlig assistans och andra stödinsatser, bland annat genom LSS. Skolskjuts och färdtjänst är kommunens ansvar i de flesta fall. Ansvarsfördelningen ser olika ut i olika kommuner.

Landstingens ansvar

I landstingen beslutas sådant som gäller sjukvård och infrastruktur. Vård och habilitering ligger under landstingen, liksom individuella eller personliga hjälpmedel enligt Hälso- och sjukvårdslagen. På vissa orter är det emellertid kommunen som har ansvaret för sådana hjälpmedel enligt ett samarbetsavtal med landstinget. Alla Sveriges landsting har egna webbsidor med information och kontaktuppgifter.

Statliga myndigheter och deras ansvarsområden

Staten har det övergripande ansvaret för allas vår välfärd. Enligt svensk lagstiftning, FN:s Barnkonvention och Standardregler samt FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning har staten det yttersta ansvaret för att rättigheterna för elever med funktionsnedsättningar tillgodoses. Riksdagen stiftar lagar, regeringen meddelar förordningar. Departement och myndigheter verkställer statens beslut och ser till att de efterlevs. Det är oftast myndigheterna som privatpersoner bör kontakta i enskilda frågor. Härnedan beskriver vi vilka myndigheter som kan vara aktuella i skolsammanhang och vilka ansvarsområden de har.

Skolverket

Skolverket styr, stödjer, följer upp och utvärderar kommuners och skolors arbete på ett nationellt plan med syftet att förbättra kvaliteten och måluppfyllelse i landets förskolor, skolor och skolbarnsomsorg/fritidshem. Skolverket anger ramar och riktlinjer för, hur utbildningen ska bedrivas och bedömas med hjälp av kursplaner och ämnesplaner, kunskapskrav och prov samt allmänna råd. Myndigheten utvecklar nationella prov och stödmaterial till lärare för att få likvärdig bedömning av elevers framsteg. Skolverket ger också stöd till personal i skolor och deras huvudmän i deras utveckling. Skolverket har även ett särskilt ansvar för funktionshinderfrågor, miljöfrågor samt frågor som rör nyanlända elever. Läs mer på www.skolverket.se.

Specialpedagogiska Skolmyndigheten (SPSM)

SPSM arbetar för att barn, unga och vuxna med funktionsnedsättningar ska ges möjlighet att nå målen för sin utbildning. Detta sker genom specialpedagogiskt stöd, undervisning i specialskolor, tillgängliga läromedel och statsbidrag.

SPSM driver fem regionala och tre nationella specialskolor. De regionala skolorna erbjuder utbildning som motsvarar grundskolan för elever med dövhet eller hörselnedsättning. De nationella skolorna tar emot elever med synnedsättning och ytterligare funktionsnedsättningar; dövhet eller hörselnedsättning kombinerad med utvecklingsstörning eller med medfödd dövblindhet samt elever med grava tal- och språkstörningar.

En detaljerad beskrivning av SPSM och deras övriga uppdrag finns i föregående kapitel ”Stöd till skolan från SPSM”.

Läs mer på www.spsm.se.

Skolinspektionen

Skolinspektionens övergripande mål är att bidra till en god utbildning i trygg miljö. Myndigheten har ansvar för tillsyn och kvalitetsgranskning av förskoleverksamhet, skola, skolbarnomsorg/fritidshem och vuxenutbildning. Det betyder att Skolinspektionen kontrollerar att kommunen eller fristående skolor följer de lagar och andra bestämmelser som gäller för deras verksamhet. Det gäller bland annat skollagen, skolförordningar, läroplaner, kursplaner och övriga föreskrifter som är bindande för verksamheten.

Regelbunden tillsyn genomförs löpande för samtliga skol- och verksamhetsformer. En tillsyn ska leda till beslut som kan medföra krav på huvudmän och skolor att rätta fel och åtgärda brister samt i övrigt att ge råd och vägledning för att bidra till ökad kvalitet och likvärdighet mellan skolorna i landet.

Skolinspektionen kan också utreda enskilda ärenden som anmäls till myndigheten av föräldrar, elever eller andra personer. I skolinspektionens arbete ingår också att pröva ansökningar om godkännande och rätt till bidrag för fristående skolor.

Läs mer på www.skolinspektionen.se

Barn- och elevombudet (BEO)

BEO är en del av skolinspektionen, men har samtidigt ett självständigt uppdrag. BEO övervakar tillsammans med skolinspektionen den del av skollagen som handlar om kränkande behandling (SL 6 kap). Tillsammans med diskrimineringsombudsmannen (DO) ska BEO arbeta för att motverka kränkningar, trakasserier och diskriminering av barn och elever.

BEO ska också informera om lagstiftningen och ge råd om hur skolorna kan arbeta förebyggande. Det innebär bland annat att man är ute i skolor och utbildar lärare och exempelvis elevråd. BEO skriver också artiklar och informationstexter på sin hemsida och ger ut broschyrer. En särskild länk finns för barn och unga.

Vidare ska BEO upprätta kontakter med andra myndigheter och ombudsmän, bland annat Barnombudsmannen och DO, kommuner samt elevorganisationer som SVEA.

BEO ska tillvarata barns och elevers rättigheter enligt skollagens kapitel 6. Det innebär att man utreder anmälningar om kränkande behandling. BEO ska också hjälpa elever att vidarebefordra anmälan till Diskrimineringsombudsmannen (DO) om ärendet gäller diskriminering enligt Diskrimineringslagen och eventuellt bör gå vidare till åtal. I sådana fall kan BEO företräda enskilda barn och elever i domstol.

Läs vidare på www.skolinspektionen.se/Barn-och-elevombudet.

Diskrimineringsombudsmannen (DO)

Diskrimineringsombudsmannen är en statlig myndighet som arbetar mot diskriminering och för allas rättigheter och möjligheter. DO har som huvuduppgift att se till att diskrimineringslagen följs, det vill säga den lag som förbjuder diskriminering som har samband med kön, etnisk tillhörighet, religion, funktionsnedsättning, sexuell läggning eller ålder.

DO bildades 1 januari 2009 genom att de fyra tidigare ombudsmännen Jämställdhetsombudsmannen (JämO), Handikappombudsmannen (HO), Ombudsmannen mot etnisk diskriminering (DO) och Ombudsmannen mot diskriminering på grund av sexuell läggning (HomO) slogs ihop till en gemensam myndighet.

DO tar emot och utreder anmälningar om diskriminering och trakasserier enligt diskrimineringslagen. DO kan också företräda personer som diskrimineras utan kostnad för dem i domstol.

DO utövar också tillsyn genom att granska hur arbetsgivare, högskolor och skolor lever upp till Diskrimineringslagens krav på åtgärder att förebygga diskriminering. Det gör DO genom att granska bland annat likabehandlingsplaner i skolorna.

I DO:s uppdrag ingår även att sprida kunskap och information om förbuden mot diskriminering, både till dem som riskerar att diskriminera och till dem som riskerar att bli diskriminerade. DO har också som uppgift att uppmärksamma och skapa debatt kring frågor som rör mänskliga rättigheter och följa ny forskning inom området.

Läs mer på www.do.se.

Skolväsendets överklagandenämnd

Skolväsendets överklagandenämnd är en egen myndighet som överprövar vissa överklagade beslut inom det offentliga skolväsendet. Det är en nämnd som på ett domstolsliknande sätt kan överpröva sådana beslut av skolhuvudmännen som bedöms vara särskilt viktiga för enskilda elever.

Nämndens beslut går inte att överklaga. På näm-

dens hemsida finns ett urval av intressanta och vägledande beslut under rubriken ”Vägledande beslut”. Där hänvisas även till flera tryckta publikationer som återger referat eller sammanfattningar av viktiga beslut från nämnden.

Läs mer på www.overklagandenamnden.se.

Barnombudsmannen (BO)

Myndigheten Barnombudsmannen har som huvuduppgift att företräda barns och ungas rättigheter och intressen med utgångspunkt i FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen). Med barn avses varje människa under 18 år.

Myndigheten ska utbilda och informera statliga myndigheter, landsting och kommuner om barnkonventionen och hur de ska använda barnkonventionen som utgångspunkt i sitt arbete. BO ska också bevaka hur konventionen efterlevs i samhället i övrigt. Barnombudsmannen lämnar även förslag till regeringen på ändringar i svensk lagstiftning

En viktig del i Barnombudsmannens arbete är att delta i den allmänna debatten, skapa opinion i angelägna frågor som rör barns och ungas rättigheter och påverka beslutsfattaress och allmänhetens förhållningssätt i barn- och ungdomsfrågor. Men Barnombudsmannen utövar ingen tillsyn över andra myndigheter och får enligt lag inte heller ingripa i enskilda fall.

Barnombudsmannen har regelbundna kontakter med barn och ungdomar för att ta reda på vad de tycker i aktuella frågor. Kontakterna sker bland annat genom besök på skolor och i föreningar, genom brev- och telefonkontakter och via myndighetens hemsida. Ett par gånger om året tar Barnombudsmannen hjälp av ett antal kontaktklasser som svarar på enkätfrågor.

Varje år lämnar Barnombudsmannen en rapport till regeringen. Den tar upp barns och ungas situation i Sverige, deras möjligheter och problem. Webbplatsen har en egen länk som vänder sig till barn och unga.

Läs mer på www.barnombudsmannen.se.

Handisam/Myndigheten för Delaktighet

Myndigheten för funktionshinderspolitisk samordning, Handisam, har regeringens uppdrag att verka samordnande och pådrivande i svensk funktionshinderpolitik. Handisam arbetar för att funktionshindersperspektivet ska genomsyra hela samhället och för en ökad medvetenhet och kunskap om hur personer med funktionsnedsättning kan bli mer delaktiga och jämlika i samhället.

I Handisams arbete ingår bland annat att stödja och samordna de myndigheter som har ett särskilt ansvar för funktionshinderspolitiken, att stödja kommunernas och landstingens tillgänglighetsarbete, att analysera problem inom området och bedöma vilka åtgärder som behövs för att åtgärda dem, att ta fram riktlinjer för tillgänglighet samt att ge regeringen underlag så att det funktionshinderspolitiska arbetet når målen och blir effektivt.

OBS! Handisam kommer under år 2014 att slås samman med Hjälpmedelsinstitutet och byter då namn till Myndigheten för delaktighet. Detta för att markera det mer samlade uppdraget, det tvärspektoriella perspektivet och uppgiften att stimulera och utveckla kunskapsbildningen vad gäller tillgänglighet, funktionsnedsättning och miljö. På detta sätt läggs grunden för en strategisk kompetensförsörjning, som ger bättre förutsättningar för ett mer effektivt och kunskapsbaserat arbete utifrån ett uttalat medborgarperspektiv.

Läs mer på www.handisam.se.

Hjälpmedelsinstitutet

Hjälpmedelsinstitutet kommer under 2014 att avvecklas och de delar som betraktas som statliga åtaganden införlivas i Handisam till en gemensam myndighet som kommer att kallas Myndigheten för Delaktighet.

Läs mer på www.hi.se.

Boverket

Boverkets verksamhet styrs och påverkas av regelverk som till exempel Plan- och bygglagen, byggnads-verklagen och miljöbalken. Ett viktigt uppdrag är att ge ut författningar, som är det gemensamma namnet för lagar, förordningar och föreskrifter.

Boverket beslutar om utformningen av föreskrifter och allmänna råd. Råden är ofta direkt kopplade till en föreskrift. Det är viktigt att veta att föreskrifter alltid är bindande, medan allmänna råd är generella rekommendationer om hur en föreskrift ska tillämpas. De beskriver hur någon kan eller bör handla i ett visst hänseende. Boverket har enligt sin instruktion ett särskilt ansvar för funktionshindersfrågor och att beakta konsekvenser som beslut och verksamhet kan få för bland annat barn, ungdomar och med funktionsnedsättningar.

Boverkets författningssamling är en skrift som redovisar alla författningar som Boverket gett ut.

Läs mer på www.boverket.se/Lag&rätt.

Arbetsmiljöverket

I arbetsmiljölagen (AML) finns de grundläggande reglerna för arbetsmiljöns utformning. Dessa regler ger ramen för de föreskrifter som Arbetsmiljöverket utfärdar och som mer i detalj anger krav och skyldigheter beträffande arbetsmiljön. Dessa föreskrifter är juridiskt bindande. Arbetsgivaren har huvudansvaret för arbetsmiljön.

Ett viktigt uppdrag för Arbetsmiljöverket är att se till att arbetsmiljö- och arbetstidslagstiftningen följs. Målet är att minska riskerna för ohälsa och olycksfall i arbetet och att förbättra arbetsmiljön ur ett helhetsperspektiv, det vill säga både när det gäller fysisk, psykisk, social och arbetsorganisatorisk synpunkt.

Arbetsmiljöverket har arbetsmiljöinspektörer som inspekterar arbetsplatser och kontrollerar att arbetsmiljölagen och dess föreskrifter följs. Som tidigare

nämnts räknas skolan som arbetsplats för de elever som går där. Arbetsgivaren har alltid huvudansvar för arbetsmiljön.

Arbetsmiljöverket är också en av många sektorsmyndigheter som tillsammans har ansvar för att förverkliga all politik i Sverige som gäller funktionsnedsättningar.

Läs mer på www.av.se

Myndigheten för tillgängliga medier (MTM)

Myndigheten för tillgängliga medier (tidigare Talboks- och punktskriftsbiblioteket) är en statlig myndighet som har som uppdrag att i samverkan med bibliotek se till att personer med synnedsättning och andra läsnedsättningar får sina behov av tillgång till litteratur tillgodosedda. Läsnedsättning innebär att man har svårt att läsa tryckt text. Alla barn med läsnedsättning har rätt att låna talböcker på bibliotek. MTM producerar och lånar ut talböcker till bibliotek och producerar och säljer punktskriftsböcker till enskilda, erbjuder läsprogram för anpassad läsning av digitala böcker i dator. Myndigheten bedriver också forskning, utveckling och utbildning kring ny teknik för att göra medier tillgängliga för personer med läsnedsättning.

Läs mer på www.mtm.se.

Bilagor

Bilaga 1

"Särskild, särskiljd eller avskiljd" - om skolsituationen för elever med rörelsehinder

En studie i fyra delar

Denna undersökning består av olika delstudier som tillsammans bildar en helhetsbeskrivning av skolsituationen för elever med rörelsehinder.

» **Del 1:** En enkätstudie med frågor till personal i skolan och inom habiliteringen i 20 kommuner i hela Sverige. Syftet är att belysa hur olika yrkesgrupper ser på skolans möjligheter att tillgodose rätten till en god skolgång för elever med rörelsehinder. Resultaten redovisas i konferensrapporten "Särskild, särskiljd eller avskiljd", Rädda Barnen, 2007.

» **Del 2:** En enkätstudie som omfattar 470 elever och föräldrar i 40 kommuner samt ett hundratal lärare och rektorer. Resultaten presenteras i rapporten "Särskild, särskiljd eller avskiljd – Slutrapport" av fil dr Karin Paulsson och fil mag Lina Stenberg. Rapporten kan beställas från Unga RBU-are.

» **Del 3:** En etnologisk delstudie om skolvardagen för sex elever med rörelsehinder i olika åldrar och klasstyper. Rapporten "Skolvardag med rörelsehinder – en etnologisk studie" är sammanställd av doktorand Göran Nygren. En kortversion av denna delstudie har sammanställts och givits ut av Rädda Barnen, "Får jag vara med? – om vardagen i skolan för barn med rörelsehinder", författare Annika Wallin.

» **Del 4:** Sammanställning av en handbok om lagar och FN-konventioner som gäller rättigheter i skolan för elever med olika funktionsnedsättningar.

Bilaga 2

"Främja, Skydda, Övervaka" - FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (SOU 2009:36)

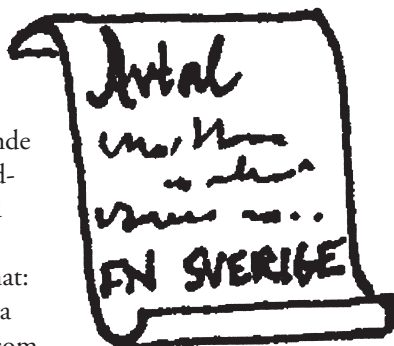
Här nedan redovisar vi några av artiklarna som är viktiga att känna till när det gäller elever i skolan

Artikel 4 Allmänna åtaganden

Konventionsstaterna åtar sig att säkerställa och främja fullt förverkligande av alla mänskliga rättigheter och grundläggande friheter för alla personer med funktionsnedsättning.

I detta syfte åtar sig staterna bland annat:

» att stifta nya lagar samt att modifiera eller avskaffa lagar eller bestämmelser som

är diskriminerande mot personer med funktionsnedsättningar.

» att säkerställa att myndigheter och offentliga institutioner handlar i enlighet med konventionen.

» att lämna tillgänglig information till personer med funktionsnedsättning om hjälpmedel, innefattande ny teknik och andra former av stöd, service och tjänster.

» att främja utbildning om de rättigheter som erkänns i denna konvention för specialister och personal som arbetar med personer med funktionsnedsättning, så att de bättre ska kunna ge stöd och service.

Artikel 9 Tillgänglighet

Konventionsstaterna ska vidta åtgärder för att säkerställa att personer med funktionsnedsättning får tillgång på lika villkor som andra till den fysiska miljön, till transporter, till information och kommunikation (inklusive IT-teknik). Åtgärderna ska bestå av identifiering och undanröjande av hinder mot tillgänglighet bland annat när det gäller skolor, bostäder och arbetsplatser.

Staterna ska även utveckla, utfärda och övervaka tillämpning av miniminormer och riktlinjer för tillgänglighet till anläggningar och service som är öppna för allmänheten.

Artikel 24 Utbildning

Konventionsstaterna ska säkerställa bland annat:

» att personer med funktionsnedsättning, på lika villkor som andra, får tillgång till en inkluderande och kostnadsfri grundutbildning av kvalitet och till en undervisning som följer efter grundutbildning på sina hemorter.

» att skälig anpassning erbjuds utifrån personliga behov.

» att personer med funktionsnedsättning ges nödvändigt stöd inom det allmänna utbildningssystemet.

» att individanpassade stödåtgärder erbjuds.

» att utbildning av personer, särskilt barn, med synskada eller dövblindhet eller som är döva och hörselskadade ges på de mest ändamålsenliga språken, formerna eller medlen för kommunikation (bland annat punktskrift, teckenspråk, förstorande text).

Artikel 30 Deltagande i kulturliv, rekreation, fritidsverksamhet och idrott

Konventionsstaterna ska säkerställa att barn med funktionsnedsättning ges lika möjligheter som andra barn att delta i lek, rekreation, fritidsverksamhet och idrott, däribland inom utbildningssystemet.

Bilaga 3:

FN:s standardregler

I december 1993 antog FN:s generalförsamling enhälligt den slutgiltiga texten till de 22 standardregler som 74 medlemsländer gemensamt hade utformat.

Enligt Standardreglerna är det övergripande målet att människor med funktionsnedsättningar ska tillförsäkras full delaktighet och jämställdhet. Ansvaret för att åtgärder vidtas för att undanröja hindren åvilar ländernas parlament och regeringar. Det är därför alla 22 reglerna inleds med orden ”Staterna ska” eller ”bör” eller ”ansvarar för”. Barnens situation betonas särskilt i avsnitten om stöd och service, tillgänglighet, utbildning och familjeliv. Härnedan redovisas de regler som är mest relevanta i skolsituationen:

4. Stöd och service

Medlemsländerna ska garantera utvecklingen av, och tillgången till, stöd och service. Inbegripet sådana hjälpmedel som bidrar till att människor med funktionsnedsättning kan bli mer oberoende i det dagliga livet och utöva sina rättigheter.

5. Tillgänglighet

Medlemsländerna ska införa handlingsprogram som gör den fysiska miljön tillgänglig, oavsett vilka eller hur stora funktionsnedsättningar människor har. Medlemsländerna ska också se till att dessa får tillgång till information och möjlighet till kommunikation.

6. Utbildning

Barn, ungdomar och vuxna med funktionsnedsättning ska ha lika möjligheter till utbildning på grundskole-, gymnasie- och högskolenivå.

10. Kultur

Medlemsländerna ska se till att människor med funktionsnedsättning kan delta i kulturlivet på lika villkor.

11. Rekreation och idrott

Människor med funktionsnedsättning ska ha samma möjligheter till rekreation och idrott som andra.

15. Lagstiftning

Medlemsländerna ska skapa rättslig grund för delaktighet och jämlikhet för människor med funktionsnedsättning.

19. Personalutbildning

På alla nivåer ska det finnas lämplig utbildning för personal som deltar i planering och genomförande av program och service för människor med funktionsnedsättning.

20. Nationell granskning och utvärdering

Medlemsländerna är ansvariga för fortlöpande granskning och utvärdering av

nationella program och tjänster för att tillförsäkra människor med funktionsnedsättning delaktighet och jämlikhet.

Bilaga 4

Salamancadeklarationen, 1994

Vid ett möte i den spanska orten Salamanca, juni 1994 undertecknade representanter för 92 regeringar och 25 internationella organisationer Salamanca-deklarationen om principer, inriktning och praxis vid undervisning av elever i behov av särskilt stöd. I deklarationen står:

Vi tror och deklarerar att

- » varje barn har en grundläggande rätt till undervisning och måste få en möjlighet att uppnå och bibehålla en acceptabel utbildningsnivå,
- » varje barn har unika egenskaper, intressen, fallenheter och inlärningsbehov,
- » utbildningssystemen skall utformas och utbildningsprogrammen genomföras på sådant sätt att den breda mångfalden av dessa egenskaper och behov tillvaratas,
- » elever med behov av särskilt stöd måste ha tillgång till ordinarie skolor som skall tillgodose dem inom en pedagogik som sätter barnet i centrum och som kan tillgodose dessa behov,
- » ordinarie skolor med denna integrationsinriktning är det effektivaste sättet att bekämpa diskriminerande attityder, att skapa en välkomnande närmiljö, att bygga upp ett integrerat samhälle och att åstadkomma skolundervisning för alla; dessutom ger de flertalet barn en funktionsduglig utbildning och förbättrar kostnadseffektiviteten och – slutligen – hela utbildningssystemet.

Vi anmodar och uppmanar alla regeringar att

- » i sina politiska riktlinjer och anslagstilldelningar prioritera förbättringarna av sina utbildningssystem så att de kan ta emot alla barn, oavsett individuella skillnader eller svårigheter,
- » i lagstiftning eller riktlinjer stadfästa principen om integrerad undervisning, som innebär att alla barn undervisas inom det ordinarie skolväsendet, om det ej finns tvingande skäl att handla på annat sätt,
- » ta fram goda exempel och uppmuntra utbyten med länder som har erfarenhet av integrerade skolor,
- » upprätta decentraliserade och engagemangsfrämjande rutiner vid planering, övervakning och utvärdering av utbildningsutbudet för barn och vuxna med särskilda behov,
- » uppmuntra och underlätta medverkan från föräldrarnas, lokalsamhällets, och handikapporganisationernas sida i planering och beslutsfattande i samband med uppbyggnaden av utbildningsutbudet för barn och vuxna med särskilda behov, styrningsstrategier samt på yrkesutbildningsaspekterna av den integrerade skolundervisningen,

» tillse att lärarutbildningen och fortbildningen av lärare inom ramen för en systematisk förändring, anpassas till undervisningen av elever med behov av särskilt stöd inom det ordinarie skolväsendet.

Texten är hämtad från Svenska Unescorådets skriftserie nr 1, 2001.

Bilaga 5

Ärenden som enligt skollagen kan överklagas till Skolväsendets överklagandenämnd i de obligatoriska skolformerna (och motsvarande fristående skolor)

Beslut om:

- » Skolplacering i förskoleklass, grundskola och grundsärskola 9 kap 15 § 2 st
10 kap 30 § 2 st
11 kap 29 § 2 st
- » Mottagande i grundsärskolan 7 kap 5 §
- » Mottagande i specialskolan 7 kap 6 §
- » Mottagande i sameskolan 7 kap 7 §
- » Uppskjuten skolplikt 7 kap 10 § 2 st
- » Åtgärdsprogram 3 kap 9 §
- » Särskild undervisningsgrupp (grundskolan) 3 kap 11 §
- » Enskild undervisning 3 kap 11 §
- » Anpassad studiegång 3 kap 12 §
- » Skolpliktens upphörande 7 kap 14 §
- » Placering i viss skola med hänsyn till elevers trygghet och studiero (grundskolan) 10 kap 30 § 2 st
11 kap 29 § 2 st
- » Åtgärder för elever som inte bor hemma (grundskolan) 10 kap 29 § 3 st
- » Åtgärder för elev som inte bor hemma (specialskolan) 12 kap 25 § 2 st
- » Mottagande av elev från annan kommun (förskoleklass, grundskolan, grundsärskolan) 9 kap 13 §
10 kap 25 §
11 kap 25 §
- » Skolpliktens förlängning (specialskolan) 7 kap 13 §

Bra att veta! En av utgångspunkterna i den nya skollagen är att stärka barnens och elevernas rättssäkerhet. Därför kan fler beslut överklagas. Från 16 års ålder får man som elev föra sin egen talan.

I skollagen (28.e kapitlet) redovisas vilka beslut som kan överklagas hos allmän förvaltningsdomstol. Det gäller beslut som har fattats av Skolinspektionen, Skolverket, Specialpedagogiska skolmyndigheten, Sameskolstyrelsen, kommuner och landsting, enskilda huvudmän eller av rektor.

Läs mer på [www.skolverket/Regelverk/Juridisk vägledning/Överklaganden](http://www.skolverket/Regelverk/Juridisk_vägledning/Överklaganden).

